

502

প্রাথমিক স্তরত শিক্ষণ-শিকন সামগ্রী

শিক্ষণ-শিকন সামগ্রী

গোট - 6

গোট 6 : শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী

গাঁথনি

- 6.0 আৰম্ভণী
- 6.1 শিকনৰ বিষয়বস্তু
- 6.2 পৰিৱেশক বুজি উঠা
- 6.3 শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰীৰ প্ৰয়োজনীয়তা
 - 6.3.1 শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰীৰ ধৰণ
 - 6.3.2 ICTআৰু শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰী
 - 6.3.3 কাৰ্যভিত্তিক শিকনীয় সামগ্ৰী
- 6.4 শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰীৰ পৰিচালনা
 - 6.4.1 শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰীৰ সংগ্ৰহ, তৈয়াৰ কৰা, সঞ্জয় কৰা
 - 6.4.2 শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰীৰ ব্যৱহাৰ আৰু যত্ন
 - 6.4.3 শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰীৰ অঞ্চল (corner) আৰু ইয়াৰ ব্যৱহাৰ
- 6.5. পাঠ্যপুথিক TLM হিচাবে ব্যৱহাৰ
 - 6.5.1 শিকিবলৈ পাঠ্যপুথিৰ প্ৰয়োগ
 - 6.5.2 পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰৰো শিকন
- 6.6 কি কি শিকিলো
- 6.7 উত্তৰৰ শুদ্ধশুদ্ধ বিচৰাৰ বাবে চানেকি উত্তৰমালা
- 6.8 অন্যান্য পঢ়িবলগীয়া পাঠ্যপুথি আৰু ৰেফাৰেন্স বুক
- 6.9 সম্পূৰ্ণ পাঠগোটৰ অনুশীলনী

টোকা

6.0 আৰম্ভণী :

ব্লক-1ত শিক্ষণ শিকনৰ বিভিন্ন প্ৰক্ৰিয়া আৰু পদ্ধতিৰ বিষয়ে শিকিছো। এই পদ্ধতিসমূহ শ্ৰেণীকোঠাত পৰিচালনা কৰাৰ সময়ত পাঠসমূহৰ মূল অৰ্থতাবোৰৰ শিক্ষণ সুন্দৰ আৰু স্থায়ী কৰণৰ বাবে কিছুমান সঁজুলিৰ সহায় লোৱা হ'ল যাৰ দ্বাৰা পাঠ আলোচনা মনোগ্ৰাহী আৰু সহজে বুজিব পৰা হয়। TLMৰ সহায়ত শিকালে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে প্ৰত্যক্ষভাৱে জ্ঞান অৰ্জন কৰি শিকিব পাৰে। এই পাঠগোটত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শিকনীয় সঁজুলি যিবোৰ শিক্ষকসকলে শিকাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰে তাৰ আলোচনা কৰা হ'ব আৰু সঁজুলিসমূহৰ শ্ৰেণীবোৰে প্ৰয়োজনীয়কৈ কিদৰে বনাব লাগে, সঞ্চয় কৰিব লাগে তাৰ ব্যৱহাৰ কৰিব তাক বহলাই আলোচনা কৰা হ'ব।

এই পাঠগোটটো শেষ কৰিবলৈ আৰু TLMৰ বিভিন্ন দিশৰ বিশদ বিৱৰণৰ বাবে 9ঘণ্টাৰ অধ্যয়ন দৰকাৰ।

6.1 শিকনীয় বিষয়বস্তু :

এই পাঠগোটটোৰ পৰা তলত দিয়া বিষয়বস্তুসমূহ শিকিব পাৰিব।

- শিকনৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন ধৰণৰ TLMৰ প্ৰয়োজন
- শ্ৰেণীকোঠাত প্ৰয়োজনীয়কৈ ব্যৱহাৰ কৰিবলগীয়া TLMৰ চিনাক্তকৰণ
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিকিব পৰাকৈ TLMৰ সংগ্ৰহ, তৈয়াৰ, সঞ্চয় আৰু যত্ন লোৱা
- শ্ৰেণীকোঠাৰ এডোখৰ ঠাইত ব্যৱহাৰ কৰিবলগীয়া TLMসমূহ ৰাখিব আৰু প্ৰয়োজন সাপেক্ষে কামত খটুৱাব।
- প্ৰধান TLM হিচাবে পাঠ্যপুথিৰ ব্যৱহাৰ
- পাঠ্যপুথিৰ উপৰিও অন্য উৎসৰ পৰাও TLM ব্যৱহাৰ কৰা।

6.2 শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰীৰ প্ৰয়োজনীয়তা :

শ্ৰেণীকোঠাত যেতিয়া এটা ভূগোলৰ পাঠ ব্যাখ্যা কৰা হয়, বুৰঞ্জীৰ পাঠ এটা বৰ্ণনা কৰা হয়, কবিতা এটা আবৃত্তি কৰা হয় বা গণিত সমাধান কৰা হয় আপুনি কৈ থকা কথাৰ লগত কিছুমান সঁজুলিৰ সহায়ত যদি বৰ্ণনাবোৰ আগবঢ়োৱা হয় তেতিয়া শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়াটো অধিক মনোগ্ৰাহী, আনন্দময় আৰু অৰ্থপূৰ্ণ হয়। তাৰ ফলত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ধাৰণাসমূহ সহজে বুজি উঠে আৰু আনন্দমনেৰে গ্ৰহণ কৰিবলৈ সুবিধা পায়। চীনাৰ কবিতাৰ 'A picture tells a thousand words' কথাষাৰ এই ক্ষেত্ৰত খাপ খায় পৰে। আগতে

টোকা

শিক্ষকসকলে সঁজুলিসমূহ সহায়ৰ সঁজুলি হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। কিন্তু সময়ৰ লগে লগে সঁজুলিসমূহ শিক্ষণতকৈ শিকনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি শিকনকেন্দ্ৰিক কৈ অৰ্থাৎ শিকাৰুৱে যাতে নিজে বা গ্ৰুপত যথেষ্ট পৰিমাণে ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰি শিকনীয় অৰ্হতাৰ স্পষ্ট ধাৰণা ল'ব পাৰে তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়। গতিকে শিকনীয় সঁজুলিসমূহ শিক্ষণৰ সহায়ক সঁজুলি হিচাপে লোৱা নহয়। এতিয়া সঁজুলিসমূহ শিকাৰুৱে শিকিবলৈ আৰু শিক্ষকে শিক্ষণ সহায়ক হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰে। সেয়েহে এনেধৰণৰ সঁজুলিসমূহক 'শিক্ষণ-শিকন সঁজুলি' চমুকৈ TLM বুলি সকলোৱে ব্যৱহাৰ কৰে। এই সঁজুলিবোৰৰ প্ৰকাৰ আৰু প্ৰকৃতি ভালদৰে জনাটো অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয়। শ্ৰেণীকোঠাত শিকন শিক্ষণ সামগ্ৰীৰ উপযুক্ত পৰিচালনা হৈছে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সুস্থভাৱে শিকনীয় অৰ্হতা গ্ৰহণত সহায় কৰে।

কিন্তু প্ৰাথমিক স্তৰৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে শিক্ষণ শিকনৰ ক্ষেত্ৰত TLMৰ প্ৰয়োজন কি? শৈক্ষিক আৰু মানসিক দৃষ্টিভংগীৰ পৰা চাবলৈ গ'লে সুস্থভাৱে শিকিবলৈ হ'লে সহায়ক সঁজুলি বহুতো কাৰণত ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। তাৰে কেইটামান তলত দিয়া হ'ল—

- নতুন এটা অৰ্হতা শিকাৰ ক্ষেত্ৰত যদি অৰ্হতাটোৰ লগত সম্বন্ধ থকা শিকাৰুৰ জনা সঁজুলিৰ সহায়ত বুজোৱা হয় তেন্তে অৰ্হতা আহৰণত সহায় হয়। তলত এটা পৰিৱেশৰ উদাহৰণ দিয়া হ'ল —

পৰিৱেশ ১ : এদিনাখন মিচ সীমা আৰু দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ শিক্ষকে বহুতো ফলমূল আৰু শাক পাচলি আনিছিল আৰু শ্ৰেণী শিক্ষকে সেইবোৰ চিনাক্ত কৰিবলৈ ক'লে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবিলাকে ফলবোৰ আপেল, কমলা, মধুৰিআম, আম আৰু শাক পাচলিবোৰ ক্ৰমে কাচকল, বেঙেনা, বিলাহী আৰু কেঁচা অমিতা বুলি চিনাক্ত কৰিলে। এটা বস্তু সিহঁতে চিনাক্ত কৰিব নোৱাৰি তাৰ ওপৰত তলৰ ধৰণেৰে আলোচনা চলালে।

ৰাণু : এইটো কেঁচা বিলাহীৰ দৰে দেখাত কিন্তু ইয়াৰ বাকলিটো তাৰ দৰে জিলিকি থকা বা মিহি নহয়।

জিনা : এইটো বেঙেনাৰ দৰেও দেখি কিন্তু ডাঙৰ বিলাহীতকৈও ডাঙৰ।

ৰেহনাঃ কিন্তু ই বিলাহী বা বেঙেনাৰ দৰে কোমলো নহয়

জেচমিন : মধুৰিআম হ'ব পাৰে নেকি? এইটো কেঁচাকৈ খাব পাৰিনে? (শিক্ষকৰ সঁহাৰি লৈ তাই অলপ খাই চালে)

টোকা

জিনট : এইটো ফল নে পাচলি?

জেচমিন : এইটো ফল নহয় কিয়নো সোৱাদ নহয়।

ইমানতে শিক্ষকে বাধা দি বুজাই দিলে, অ এইটো ফল নহয়। এইটো এটা পাচলি নামটো হ'ল 'প্ৰোমটে'। অলপতে বিজ্ঞানীয়ে বেঙেনা আৰু বিলাহীৰ বীজৰ মাজত সংকৰ ঘটাই এই ফলটো উৎপাদন কৰিছে। সেয়েহে তামালোকে সেই দুয়োটা পাচলিৰ লগত মিল পাইছা।

সৰু ডাঙৰ মানুহে নিজ চিনাকি বস্তু বা ঘটনাবোৰৰ প্ৰত্যক্ষ পৰ্যবেক্ষণৰ দ্বাৰা অভিজ্ঞতা সঞ্চয় কৰে। যেতিয়া শিশু এটাই সম্পূৰ্ণ নতুন বস্তু এটা প্ৰত্যক্ষ কৰে সি লাভ কৰা অভিজ্ঞতাৰ আধাৰত বস্তুটো চিনাক্ত কৰাৰ প্ৰচেষ্টা কৰে। যদিহে শিশুটোৱে বস্তুটোত বহুতখিনি প্ৰকৃতি একেধৰণৰ দেকে তেন্তে সেই নতুন বস্তুটো যিটো তাৰ চিনাকী বস্তুৰ স'তে মিলে তাৰ একে ধৰণৰ গুণবিলাকৰ মতে অভিজ্ঞতা আৰ্জনত কিছু সহজ হয়।

- শিক্ষাৰ মূল উৎসই হৈছে স্নায়ু। যেতিয়া কোনো এটা বস্তু শিশুটোৱে চাই, শুনি, স্পৰ্শ, স্বাদ আৰু গোল্ক আদি বিভিন্ন স্নায়বিক অংগৰ দ্বাৰা পৰীক্ষা কৰি শিকে তেতিয়াহে পৰিঘটনাটোৰ কথাবিলাক স্পষ্ট হয়। শিশুকালত কোনো এটা বস্তুৰ ৰং, আকাৰ, প্ৰকৃতি, গোল্ক আৰু স্বাদৰ দ্বাৰাহে ধাৰণা শিকাবলৈ সহজ।

Piaget's stage মতে cognitive উন্নয়নৰ স্তৰ 11ৰ পৰা 12 বছৰ বয়সৰ শিশুহঁতক একেধৰণৰ আৰু স্পষ্ট বস্তুবোৰে তেওঁলোকৰ স্নায়বিক অংগসমূহৰ সঞ্চালন কৰাত সুবিধা প্ৰদান কৰে আৰু Cognition উন্নয়নত সহায় কৰে। সাধাৰণতে, 7 বছৰৰ পৰা 12 বছৰলৈ (Concrete Operation Period) যেতিয়া তেওঁলোকে প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ত থাকে তেওঁলোকৰ মানসিক কামকাজবোৰ প্ৰকৃত আৰু চিনাকি বস্তুৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হ'লেহে সহায়ক হয়। এইটো স্তৰত চিন্তাশক্তি বিকাশৰ বাবে উদাহৰণস্বৰূপে ওলোটা গণনা (বিয়েগ অংক যেনে অংকৰ ওলোটা vice versa) বস্তুৰ শ্ৰেণীবিভাজন আৰু অনুক্ৰম কৰা, বস্তুৰ সংৰক্ষণ কৰিবলৈ শিকা, ওজন আকাৰ (volume), দৈৰ্ঘ্য, পৰিসীমা আৰু সম্পূৰ্ণ বস্তুৰ ওপৰত জ্ঞান কথোপকথনতকৈ প্ৰকৃত বস্তুৰ ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰাহে সম্ভৱ। এই সময়ত প্ৰকৃতবস্তুৰ সহায়তহে সম্পূৰ্ণ শিকন সম্ভৱ কিয়নো কল্পনা কৰা তেওঁলোকৰ বাবে অসম্ভৱ। তেওঁলোক 'যদিহে... তেতিয়া' এনেধৰণৰ কল্পনাপ্ৰসূত কতাবোৰ ধৰিব নোৱাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে যেতিয়া এনে শিশুসকলক কোৱা হয় যে 'যিসকলৰ পাখী আছে, তাহাতে উৰিব পাৰে', যদিহে মেকুৰীৰো পাখী থাকিলহেঁতেন তাহাতে উৰিব পাৰিলেহেঁতেননে?' বেছিভাগ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উত্তৰ দিবলৈ নিবিচাৰিলে। কিন্তু উত্তৰ এনেধৰণৰো হয় 'মেকুৰীটো পাখী নাই' 'মেকুৰী দৌৰিবহে পাৰে উৰিব নোৱাৰে'

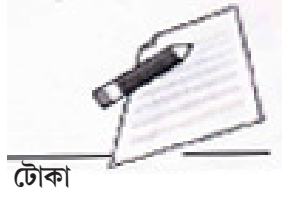
টোকা

‘মেকুৰীয়ে কিয় উৰিব’? এই পৰ্যায়ত শিশুসকলে প্ৰকৃত যি বস্তু দেখিছে আৰু শিকিছে তাকেহে ক’ব পাৰে। তাৰ বাহিৰে তেওঁলোকে ভাবিব নোৱাৰে। বস্তুবিলাকৰ সৈতে যিমনে বেছি কাৰ্যকলাপ কৰিব সিমনে তেওঁলোকৰ Cognitive growth হ’ব আৰু ইয়ে তেওঁলোকৰ শিকন সুস্পষ্ট কৰিব। প্ৰকৃত বস্তুৰ অবিহনে তেওঁলোকে কোনো বস্তুৰ ধাৰণা সুস্পষ্টভাৱে লোৱাৰো কঠিন হৈ পৰে। এইটো স্তৰৰ শিশুসকলক প্ৰকৃত বস্তুৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ প্ৰকৃত বস্তুৰ সহায়ত পৰিচালনা কৰা সুস্থভাৱে চিন্তা কৰিব পৰা বা বুজিব পৰা কৰি তোলে।

- Piagets আকৌ কৈছিল যে যিসকল শিশুৱে প্ৰকৃত বাস্তৱ বস্তুবোৰ পৰিচালনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত 12 বছৰৰ আগতেই পাৰ্গতালি দেখুৱাই তেওঁলোক তেওঁলোকৰ কম পাৰ্গতালি সমনীয়াতকৈ তুলনামূলকভাৱে সোনকালে কল্পনাশক্তিৰ বিকাশ হয়। সেয়েহে TLMৰ ব্যৱহাৰ প্ৰাথমিক পৰ্যায়ত অত্যাৱশ্যকীয় বুলি বিবেচিত হৈছে।
- শিশুসকলে বিভিন্ন পদাৰ্থৰে খেলিবলৈ ভাল পায়। সেয়েহে তেওঁলোকক বিভিন্ন সঁজুলিৰে কামত নিয়োজিত কৰি ৰাখিবলৈ সহজ। যেতিয়া কোনো কিয় বস্তু শিকনত উচিত সঁজুলি প্ৰয়োগ কৰি তেওঁলোকক কাৰ্যকলাপ কৰিব দিয়া হয় তেওঁলোকে আনন্দমনেৰে কাৰ্যকলাপখিনি কৰাত আগ্ৰহী হয় আৰু কাৰ্যকলাপ কৰি সেৱাৰ লগে লগে তাত নিশ্চিত অৰ্হতাখিনি শিকি লৈ থাকে আৰু শিক্ষকৰো কাম কৰাত সুবিধা হয়। সৰঞ্জাম নোহোৱা শ্ৰেণীকোঠাতো অত্যন্ত আমনিদায়ক হিচাবে পৰিগণিত হয় আৰু শিকন কাৰ্য সমাধা কৰাত যথেষ্ট অসুবিধা হয়।
- সৰু ল’ৰা-ছোৱালীৰ বস্তুৰ ৰং আৰু আকাৰৰ দ্বাৰা আকৃষ্ট হয় আৰু ইয়াক বিভিন্ন ধৰণে ব্যৱহাৰ কৰে, যিটোৱে তেওঁলোকক বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ সঁজুলিৰ দ্বাৰা খেলিবলৈ অভ্যাস গঠন হয়। ইয়ে তেওঁলোকৰ সৃষ্টিমূলক কামকাজত বৰঙণি যোগায়।
- অৰ্হতা ভিত্তিক সঁজুলিসমূহৰ ধনাত্মক দিশটো হ’ল ই শ্ৰেণীকোঠাৰ শিক্ষককেন্দ্ৰিক শিক্ষা যিয়ে মুখস্থ কৰাত গুৰুত্ব দিয়ে এনেধৰণৰ জৰ্হতা ভংগ কৰে। সঁজুলিৰ ব্যৱহাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নিজে নিজে কাৰ্যকলাপলৈ আকৰ্ষিত কৰে আৰু ফলত তেওঁলোকে নীৰবে শিকি থকাৰ পৰিবৰ্তে হাতে কামে শিকি আনন্দ লভে।
- TLMয়ে স্বণিকণত স্পষ্টতা আনে। উচিত সঁজুলি প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা শিশুটোৱে নিজৰ ধৰণে আৰু গতিত শিকিব পাৰে।
- বহুশ্ৰেণী বা বহুস্তৰীয় শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত TLMয়ে শিক্ষকজনক শ্ৰেণীকাৰ্য নিয়ন্ত্ৰণত যথেষ্ট সহায় কৰে।
- TLM ব্যৱহাৰৰ ফলত শিক্ষকজনে বন্ধুসুলভ মনোভাৱ গঢ়ি উঠে। কিয়নো চানেকি

ব্যাখ্যা, দেখুওৱা, উপস্থাপন আৰু শ্ৰেণীকোঠাৰ বাহিৰৰ পাঠদান এটা বন্ধুসুলভ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰে আৰু ইয়ে সুস্থ শিকন প্ৰক্ৰিয়াত সহায় কৰে।

এতিয়া তলৰ কথাকেইটাৰ উত্তৰ দিয়া—

টোকা

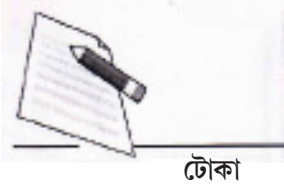
E. ১ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকনৰ ক্ষেত্ৰত তলত দিয়া কোনকেইটা পৰিৱেশত আপোনাৰ TLMৰ প্ৰয়োজন নাই।

- কাৰ্য আৰু সময়ত শিক্ষণীয় অসুবিধাসমূহ
- গ্ৰুপত গল্প লিখন
- Meditation আৰু যোগ শিক্ষা শিক্ষণ
- বতৰৰ পৰিবৰ্তন অধ্যয়ন

ভাল শিকন শিক্ষণ সঁজুলিৰ ধৰ্মসমূহঃ

তলত কিছুমান ভাল শিকন শিক্ষণ সামগ্ৰীৰ ধৰ্ম উল্লেখ কৰা হ'ল—

- সঁজুলিসমূহে শিশুহঁতক আকৰ্ষিত কৰিব পাৰিব লাগিব। Size, ৰং (বহুৰঙী বা আকৰ্ষিত ৰঙৰ সংযোগ), গতিশীলতা আৰু কিছুক্ষেত্ৰত ভাল গোলক/বা সোৱাদ/শব্দ আদি কাৰকযুক্ত সঁজুলিবোৰে সাধাৰণতে শিশুহঁতক আকৰ্ষিত কৰিব পাৰে।
- শিশুহঁতে জনা সঁজুলি শিকনৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিলে পাঠৰ মূলবস্তু শিকোৱাত সহায়ক হয়। কিয়নো তেওঁলোকেও অৰ্থপূৰ্ণভাৱে সঁজুলি ব্যৱহাৰ কৰিব সুবিধা পায় আৰু তাৰ দ্বাৰা ভালকৈ শিকিব পাৰে।
- সঁজুলিৰ নতুনত্বই সিহঁতক আকৰ্ষিত কৰে। সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ নকৰা সঁজুলি বা চিনাকি সঁজুলীৰ নতুন ব্যৱহাৰ আদি পৰিঘটনাই শিশুক আকৰ্ষিত কৰে অৰ্থাৎ ই ভাল শিক্ষণ শিকন সঁজুলি হ'ব পাৰে।
- সঁজুলিবোৰ ব্যৱহাৰোপযোগী হোৱা উচিত। সঁজুলিটো অকলে ভাল বা বেয়া হ'ব নোৱাৰে। ইয়াৰ উচিত ব্যৱহাৰেৰে সঁজুলিটোক ভাল বা বেয়া কৰায়। উদাহৰণস্বৰূপে, বকুল ফুলৰ গোলক বৰ ধুনীয়া যদিও ইয়াক চতুৰ্ভুজৰ পৰিসীমা বুজোৱাৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ অনুপযোগী।
- লুডুগুটিটো, মাৰি এডাল, মাৰ্বল cube আৰু flash card আদি সঁজুলিবোৰ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ পাঠ্যক্ৰমৰ সকলো বিষয়ে TLM হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যায়। গতিকে ইয়াৰ বহু উপযোগিতাৰ কাৰণে এইবোৰ বিদ্যালয়ৰ উক্ত আহিলাকেইটা শিকন শিক্ষণ সামগ্ৰী হিচাবে যথেষ্ট দৰকাৰ।

টোকা

- সঁজুলিসমূহ সহজতে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা (কঠিন যাতে যিকোনো ধৰণে ব্যৱহাৰ উপযোগী), কম ওজনৰ, আৰু বিপদমুক্ত আদিও ধৰ্মযুক্ত অত্যাৱশ্যকীয়।

কাৰ্যকলাপ - ১

Dice আৰু মাৰ্বল আদিৰ দৰে সঁজুলি যিবোৰৰ বেলেগ বেলেগ বিষয়ত ব্যৱহৃত হয় এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰা। প্ৰত্যেকটো সঁজুলিৰ বিপক্ষে বিষয় সাপেক্ষে শিক্ষণীয় কামকাজবোৰ ব্যক্ত কৰা (শ্ৰেণীসাপেক্ষে)।

.....

.....

.....

E. 2 Dice TLM হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰি দ্বিতীয় শ্ৰেণী উপযোগীকৈ ভাষা শিক্ষণ আৰু গণিত শিক্ষণত উদাহৰণেৰে সৈতে বুজাই লিখা (প্ৰতি বিষয়ৰ দুটাকৈ উদাহৰণ দিয়া)

6.3 শিকন শিক্ষণ সঁজুলিৰ ভাগসমূহ :

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা বুজিলে যে যিকোনো সঁজুলি যিবোৰ শিকন শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰা হয়/পাৰি তাকে শিক্ষণ শিকন সঁজুলি চমুকৈ TLM বুলি কোৱা হয়। অন্যহাতে যিকোনো সঁজুলি শিকাওতে যদি ব্যৱহৃত হয় তাক শিকণ সঁজুলি বুলিও ক'ব পাৰি। সেয়েহে শিক্ষণ শিকনৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহৃত বিভিন্ন সঁজুলিসমূহ যিবোলাকৰ সহায়ত পাঠটোৰ অৰ্থতা গ্ৰহণ, সঞ্চিত কৰিব পাৰি তাক বিভিন্ন প্ৰকাৰে শ্ৰেণীভুক্ত কৰিব পাৰি—

6.3.1 TLM ৰ প্ৰকাৰ :

তলত দিয়া 2নং পৰিস্থিতিত বিভিন্ন শিক্ষকে 3য় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক গণিত শিক্ষণত ব্যৱহাৰ কৰি পোৱা ফলাফলবোৰৰ পৰা পাৰ্থক্যবোৰ বাচি উলিওৱা।

কাৰ্যকলাপ - ২

- Mr Raman য়ে তৃতীয় শ্ৰেণীত 'সংখ্যাৰ হৰণ' পাঠটো শিকায়। তেওঁ কেৱল চক্ আৰু ব্লেকবোৰ্ড ব্যৱহাৰ কৰি ব্যাখ্যাৰ দ্বাৰা শ্ৰেণী কাৰ্য সম্পাদন কৰি আছে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিজৰ নিজৰ বহীত শিক্ষকজন ব'ৰ্ডত লিখি দিয়া কথাসমূহ টুকী আছে।
- অন্য এখন স্কুলত Ms Lila য়ে তৃতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰসকলক কিছুমান শিল গুটি

টোকা

আৰু মাৰি আনিবলৈ ক'লে। তেওঁ শ্ৰেণীকোঠাত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক কেইটামান গুপ কৰি কেনেকৈ শিল বা মাৰি বিভিন্ন গ্ৰুপত সমান সংখ্যকলৈ ভগাই দিলে তাক দেখুৱালে। প্ৰত্যেক গ্ৰুপক 30টা শিল বা মাৰি আৰু প্ৰত্যেক গ্ৰুপক তেওঁলোকে সংগ্ৰহ কৰা বস্তুখিনি সমান সংখ্যাত ভাগ কৰিবলৈ ক'লে। শেষত কিমান প্ৰকাৰে সঁজুলিবোৰ ভাগ কৰিব পাৰিলে বুলি প্ৰশ্ন কৰিলে।

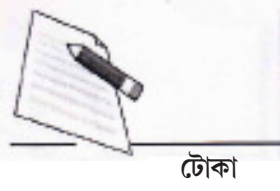
- Mr Sabnamon তলত দিয়াৰ দৰে 10খন কাকত ল'লে, Matrin হল 5x6

তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ 5টা গ্ৰুপ কৰি প্ৰত্যেক গ্ৰুপক 2 খনকৈ কাকত দিলে আৰু 2/3/5 টাকৈ ঘৰলৈ ঘৰসমূহ বং কৰিব দিলে। এটা গ্ৰুপত (ঘৰৰ) এটা বং কৰিলে পিছৰটো বেলেগ এটা বং কৰিবলৈ ক'লে আৰু শেষত কিমানটাকৈ সৰ্বমুঠ ঘৰ পালে প্ৰশ্ন কৰিলে।

- সমীৰে তেওঁৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক স্কুলৰ বাগিচালৈ নি প্ৰত্যেককে কেইশাৰীমান ঠাই দিলে আৰু হাতত গছৰ পুলি দি প্ৰত্যেক শাৰীত সমান সংখ্যক গছ পুতিব দিলে আৰু শেষত কিমানটা শাৰীত পুতিল প্ৰশ্ন কৰিলে।

E. ৩ ওপৰত পৰিস্থিতি কেইটাত কোনটোত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে সংখ্যাৰ হৰণৰ ক্ষেত্ৰত সকলোতকৈ অসুবিধা পাব বুলি আপুনি ভাবে আৰু কিয়?

ওপৰত প্ৰথম পৰিস্থিতিত শিক্ষকজনে চক, বোর্ড, দাপ্তৰ ব্যৱহাৰ কৰি পাঠ পৰিচালনা কৰি আছে। ই এটা শিক্ষক প্ৰধান শ্ৰেণী য'ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কৰণীয় একো নাই। আগৰ কালত এইদৰেই পাঠদান কৰা হৈছিল। দ্বিতীয় ক্ষেত্ৰত লিলায়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীকে সঁজুলি গোটাৰ দিছিল আৰু গ্ৰুপত ভগাই দি সঁজুলি ব্যৱহাৰৰ যোগেদি হৰণ কৰিব কৰে দেখুৱাইছিল। Mr Sabnam য়ে নিজাকৈ কিছু সঁজুলি বনাই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত বিলাই দিয়ে আৰু হৰণৰ মূল কথাখিনিৰ শিকাৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ ওপৰত কাৰ্যকলাপ কৰায়। আকৌ সমীৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক শ্ৰেণীকোঠাৰ বাহিৰলৈ লৈ যায়, বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ কাৰ্যকলাপ, বীজৰ পুতি হৰণৰ প্ৰক্ৰিয়াটো বুজাবলৈ চেষ্টা কৰে। এইবোৰৰ পৰা শিক্ষণ

শিকন সামগ্ৰীসমূহক প্রকৃত বস্তু (Real object)/ অভিজ্ঞতা আৰু সাজু কৰা/বঢ়াই নিয়া সঁজুলি আদি ভাগত ভাগ কৰিব পাৰোঁ।

(i) প্রকৃত বস্তু/অভিজ্ঞতা (Real object/Experiences)

প্রকৃত বস্তুৰ মানুহৰ দ্বাৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পোনে পোনে তেওঁৰ চাৰিওফালৰ অভিজ্ঞতা অৰ্জন কৰিব পাৰে। অৱশ্যে বস্তুটোৱে শিকন নঘটাৰও পাৰে। আপুনি যিটো অৰ্থতা শিকাৰ বিচাৰিছে তাৰ লগত সংগতি ৰাখি ব্যৱহাৰ কৰা সঁজুলিবোৰ তেওঁলোকক দেখুৱাব লাগিব যাতে তেওঁলোকে পোনপটীয়া অভিজ্ঞতা লভিব পাৰে। কিন্তু তলত দিয়া কাৰণবোৰৰ কাৰণে প্রকৃত বস্তুটো কেতিয়াবা শ্ৰেণীকোঠাত আনিব নোৱাৰিবও পাৰে।

- বস্তুৰ পৰিষ্কাৰ : বৰ ডাঙৰ যে কঢ়িয়াব নোৱাৰি বা ৰাখিবও নোৱাৰি বা ইমান সৰু যে খালী চকুৰে নেদেখি।
- চেফটী : সাপ, স্কৰপিয়ন আদি জাতীয় বস্তুবোৰে শ্ৰেণীকোঠাত বিপদত আনিব পাৰে।
- দাম : সঁজুলি সমূহ বহুত দামী হ'ব পাৰে।

বিজ্ঞান (উচ্চ শ্ৰেণীত) বা সমাজ অধ্যয়ন (নিম্নশ্ৰেণীত) শ্ৰেণীত পোনপটীয়াকৈ ব্যৱহাৰিক কাৰ্যকলাপ কৰিব পৰা যায় যিয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বুজাত সহায় কৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পোনপটীয়া অভিজ্ঞতা তেওঁলোকৰ গাতে লাগি থকা পৰিৱেশ যেন ফুল, পাত, গছ, কীট পতংগ, হাবিত ফুৰিবলৈ যোৱা আৰু তাত পোৱা বস্তু সংগ্ৰহ, বিভিন্ন সংগঠনলৈ যোৱা যেনে - পঞ্চায়ত অফিচ, বেংক, পোষ্ট অফিচ আদিৰ কাম কাজ কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াবোৰ পৰ্যবেক্ষণ কৰা, একুৰিয়াম ৰখা বা চাফচিকুণ কৰা প্ৰক্ৰিয়া চোৱা আদি পোনপটীয়া কাৰ্যৰ দ্বাৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে টান টান ধাৰণাবোৰ অতি সহজে বুজি পায়। গতিকে, আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক আপুনি যিমান পাৰে এনে অভিজ্ঞতা প্ৰদান কৰাওক।

কাৰ্যকলাপ - ২

বস্তু, কাৰ্যকলাপ আৰু অনুষ্ঠান যিবিলাকত আপুনি পোনপটীয়াকৈ নি তেওঁলোকক অভিজ্ঞতা প্ৰদান কৰাৰ সুবিধা আছে তাৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....

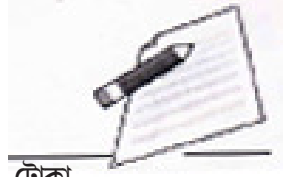
.....

.....

(ii) Prepared TLM

আমি কিছুমান TLMৰ কথা সকলোৱে জানো আৰু চিনি পাওঁ যেনে - মেপ, চাৰ্ট,

ছবি, মডেল, পুতলা, মাৰ্বল, বংপেঞ্চিল, ফ্ৰেচকাৰ্ড, সংখ্যা আৰু বৰ্ণ কাৰ্ড। শ্ৰেণীকোঠাৰ প্ৰয়োজন সাপেক্ষে আমি দুই বকাৰৰ এই সঁজুলিবোৰ ল'ব পাৰো (ক) বজাৰৰ পৰা (খ) নিজে বা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ হতুৱাই বনাই।

টোকা

মেপ, গ্লোব, চাৰ্ট, স্কেল, জোখমাখ ফিটা সাধাৰণতে বজাৰৰ পৰা কিনি অনা হয়। সামগ্ৰীৰ মানদণ্ডৰ ভেটীত ইয়াৰ মূল্য নিৰ্ধাৰণ হয়। যিহেতু এইবোৰ যন্ত্ৰৰ দ্বাৰা তৈয়াৰ কৰা হয় ই দেখিবলৈ ধুনীয়া আৰু বেছি দিন স্থায়ী হয়। সেয়েহে শিক্ষকসকলে এইবিলাক কিনি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈহে ভাল পায়।

কাৰ্যকলাপ - ৩

শ্ৰেণীকোঠাৰ কাৰ্যকলাপ কৰিবলৈ আপুনি সদায় বজাৰৰ পৰা কিনা সঁজুলিহে ব্যৱহাৰ কৰিব ভাল পায় নেকি? আপোনাৰ কাৰ্যকলাপৰ বাবে বজাৰত নোপোৱা কিছুমান সঁজুলিৰ নাম লিখি পৰিৱেশ বৰ্ণনা কৰক।

.....

.....

.....

আমি কেবল মেপ, চাৰ্ট, ছবিয়ে বজাৰৰ পৰা নিকিনো। আমি Drawing sheets, Sketch pen ৰঙৰ সঁজুলি, আটা, কেচি, Ruler etc. আমি TLM নিজ বা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দ্বাৰা বনাব। তৈয়াৰ কৰিবলৈ কিনি। কিন্তু আমি কিয় TLM বনাও যি ক্ষেত্ৰত তাক বজাৰত পোৱা যায়।

সম্ভৱতঃ আমি যিমান সঁজুলি লাগে তাৰ দাম দিব নোৱাৰো, কেতিয়াবা প্ৰয়োজনীয় TLMটো বজাৰত নাপায়। তলৰ পৰিৱেশ কেইটা আলোচনা কৰোঁ আহক—

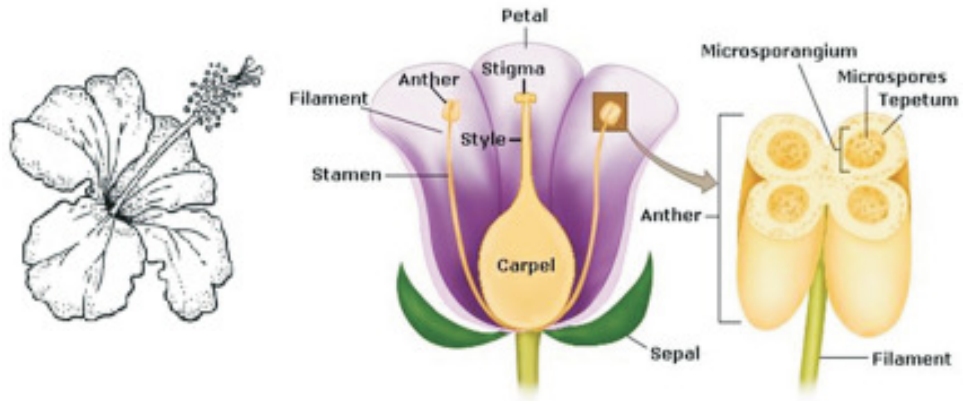
পৰিৱেশ - ৩

সমীতা আৰু তাইৰ পঞ্চম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে এপাট সম্পূৰ্ণ ফুলৰ বিভিন্ন অংশ ধাৰণাটো বুজাব পৰাকৈ শিকন সঁজুলি বনাই আছে (এই ক্ষেত্ৰত জবাফুলৰ দৰে ফুল লোৱা হৈছে কিয়নো ইয়াত ফুলৰ সম্পূৰ্ণ অংশ (যেনে -পাহি, চুপহি, পুংকেশৰ আৰু স্ত্ৰীকেশৰ) থাকে। শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক জবা ফুল আৰু বিভিন্ন ফুল যিয়ে যি পায় স্কুললৈ আহোতে আনিব ক'লে। তেওঁলোকে অনা সকলোবোৰ ফুলৰ বিভিন্ন অংশ সূক্ষ্মভাৱে

টোকা

নিৰীক্ষণ কৰিব দিলে। বিভিন্ন বঙৰ পাহি, সেউজীয়া চুপহি আৰু দণ্ডসমূহ সহজেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পৃথক কৰিব পাৰিলে। তাৰ পিছত শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বাকীবোৰ ফুলতো কোনকেইটা অংশ একে আৰু বেলেগ কিবা আছে নেকি চাবলৈ ক'লে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে বিভিন্ন অংশ চিনাক্ত কৰাৰ পিছত সমীতাই যিবোৰ ফুলত সকলোবোৰ অংশ আছে তাক বেলেগ কৰি ক'লে যে এই কেইটা ফুলক সম্পূৰ্ণ ফুল বোলে। তাৰ পিছত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বিভিন্ন গ্ৰুপত বিভক্ত কৰি একোখনকৈ ড্ৰয়িংচিট দিলে আৰু ড্ৰয়িং পেঞ্চিলেৰে বিভিন্ন অংশবোৰ আঁকিবলৈ দি তাত ফুলপাহৰ দৰে বং কৰিবলৈ ক'লে। গ্ৰুপৰ কাম শেষ হোৱাৰ পাছত সকলোৱে কোন দুখন চিত্ৰ সকলোতকৈ ভাল হৈছে বুলি বিচাৰি লৈ সেই দুখন শ্ৰেণীকোঠাত সকলোৱে দেখাকৈ ওলোমাই দিলে। পাছত এই কেইখন স্কুলৰ TLM কৰ্ণাৰ জমা ৰখা হয় আৰু ভৱিষ্যতে TLM হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

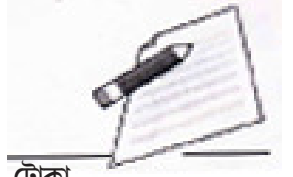
(a) hibiscus flower

(b) vertical section of the hibiscus flower
labelling the different parts

এনেধৰণৰ একক চিত্ৰ যিখন আপুনি আৰু আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে আঁকিছে, বজাৰত বিচাৰিলেও নাপাব।

সাধাৰণতে সংগ্ৰহ কৰা ডাটাৰে ব্লেকব'ৰ্ডত চিত্ৰ বা গ্ৰাফ আকিব বা কাগজ এখন বিভিন্ন ভাগত ভাজ কৰি প্ৰয়োজনীয় আকাৰ বনাই TLM প্ৰস্তুত কৰাটো সহজ। এনেধৰণেৰে বনোৱা TLMৰ বজাৰৰ পৰা কি নি অনা TLMটো ব্যৱহাৰ কৰিলে বেছি ফলপ্ৰসূ ফলাফল দিয়ে। আকৌ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দ্বাৰা যেতিয়া TLM বনোৱা হয়, তেতিয়া কাৰ্যত নিমজ্জিত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ আনন্দ ভৰা অনুভৱ আপুনি নিশ্চয় দেখা পাইছে। আটাইতকৈ দৰকাৰী কথাটো হ'ল যে TLM বনোৱা প্ৰক্ৰিয়াটোৰ কাৰ্য প্ৰণালী বা প্ৰস্তুতিকৰণ প্ৰক্ৰিয়াটোত অংশগ্ৰহণৰ দ্বাৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে সেই TLM এটা যিটো পাঠৰ বাবে শ্ৰেণীকোঠাত ব্যৱহাৰ কৰিব বিচাৰিছিল তাৰ ধাৰা। বা অন্তৰ্নিহিত

স্থান বনোৱাৰ লগে লগে ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে তেওঁলোকে কিছু কিছু আহৰণ কৰি যায় আৰু তেতিয়া পাঠটো মুখস্থ কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা কমি যায়।

টোকা

কাৰ্যকলাপ - ৪

যিবোৰ বিষয় (আপুনি পঢ়োৱা) এটাৰ বাবে আপোনাৰ বিদ্যালয়ৰ স্থানীয় বস্ত্ৰৰ পৰা পঞ্চম/ষষ্ঠ শ্ৰেণীৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কি কি TLM বনাব পৰা যায় তাৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....

.....

.....

E. 4 বজাৰৰ পৰা কিনা TLMতকৈ নিজ হাতে বনোৱা TLMৰ তিনিটা ভাল গুণ উল্লেখ কৰক।

TLMৰ আন এটা বৈশিষ্ট্য হৈছে TLMটোত দ্বাৰা ওলোৱা শব্দ বা ইয়াৰ দ্বাৰা দেখা অন্যান্য বস্ত্ৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ওপৰত কৰা ক্ৰিয়াৰ ফলাফল। সেয়েহে TLM তিনি প্ৰকাৰত ভাগ কৰিব পাৰি। (1) শুনা (2) দেখা (3) শুনা-দেখা

(1) শুনা TLM : যিটো TLMৰ দ্বাৰা মানুহৰ শুনা অংগটোৰ ওপৰত প্ৰতিক্ৰিয়া কৰি শিকনত সহায় কৰে যেনে - ৰেডিঅ', কেছেট বা চিডি প্লেয়াৰ।

(2) দেখা TLM : যি TLM-এ দেখা অংগটোৰ ওপৰত ক্ৰিয়া কৰি শিকোতাজনক শিকনত সহায় কৰে। যেনে - ব্লেকব'ৰ্ড, চাৰ্ট, গ্ৰাফ, ছবি, ফ্লিফিল্ম স্ট্ৰিপ, মডেল, ষ্টুডিঅ', আদিত সহায় কৰে।

(3) শুনা-দেখা TLM : যি TLM এ দেখা আৰু শুনা দুয়োটা অংগ ব্যৱহাৰৰ ফলত শিকোতাজনক শিকনত সহায়ক হয়। যেনে - টেলিভিচন, চিনেমা, কম্পিউটাৰ TLM আৰু অন্য বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিও TLM ক নামাকৰণ কৰা হয় যেনে - প্ৰজেক্ট, নন প্ৰজেক্ট, এক্সপেৰিমেণ্টেল।

(1) Projected aid : চিনেমা, epidiascope, majic lantarm, micio projector, with the overhead projector, LCD projector. :

(2) Non projected aid : উদাহৰণ : চকবোৰ্ড, feltboard বুলেটিন বোৰ্ড, ফটগ্ৰাফ, পোষ্টাৰ, মেপ, চাৰ্টচ, থোব specinems সহায়িকা পাঠ্যপুথি।

(3) Experimental aid : উদাহৰণ : ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন, শিক্ষামূলক ভ্ৰমণ, নামজ্বলা অনুষ্ঠান উদ্যোগ পৰিদৰ্শন, ব্যৱহাৰিক কাৰ্যকলাপ পৰ্যবেক্ষণ, demonstration and natusal phenomena.

টোকা

E. 5 তলত দেখুওৱাৰ দৰে কাৰ চিন মাৰি মিলোৱা। গ্ৰুপ 'ক'-ত আছে সহায়ক আৰু গ্ৰুপ 'খ'-ত আছে সামগ্ৰী।

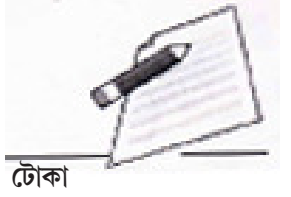
গ্ৰুপ ক	গ্ৰুপ খ
No projected aid	টেলিভিচন
Projected aid	বেডিঅ'
Audio aid	মাছ
Audio visual aid	শিলগুটি
Collected aid	ব্লেকবোর্ড
	Film strip

6.3.2 ICT ৰ TLM :

Information and communication technology (ICT)এ শ্ৰেণীকোঠালৈ বহুতো সম্ভাৱনা কঢ়িয়াই আনিছে। ইণ্টাৰনেট আৰু ইণ্টাৰেক্টিভ মান্টিমিডিয়াই শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত বিশিষ্ট অৱদান যোগাইছে। ইয়াক আনুষ্ঠানিক শ্ৰেণীকোঠাৰ কাৰ্যকলাপৰ লগত ফলপ্ৰসূভাৱে সংযোগ স্থাপন কৰি পাঠ্যসূচী যথেষ্ট উন্নীত কৰাৰ লগতে শিক্ষণ আৰু শিকনৰ মানদণ্ড বঢ়োৱাত বহুখিনি অৱদান যোগাব পাৰিব। সেয়েহে শিক্ষকজনে শ্ৰেণীকোঠাত ICT ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাকৈ তেওঁৰ পাঠদানৰ মাজত সময় ৰাখিব লাগিব। অৱশ্যে ইতিমধ্যেই কম্পিউটাৰৰ সহায়ত শ্ৰেণী পাঠদান কাৰ্য বহুতো স্কুলত আৰম্ভ হৈছেই আৰু হয়তো সেই দিনো বেছি দূৰৈত নহয় যেতিয়া প্ৰতিজন ছাত্ৰৰ হাতে হাতে কম্পিউটাৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাকৈ সুবিধা থাকিব। শ্ৰেণীকোঠাত আই চি টি ব্যৱহাৰৰ বিষয়ে ইউনিট-12ত বিশদ আলোচনা কৰা হৈছে।

6.3.3 কাৰ্যভিত্তিক শিকন সঁজুলি :

শিকাৰুৱে শ্ৰেণীকোঠাত কোনো কাৰ্যত অন্তৰ্ভুক্ত হৈ সেই অনুভৱৰ পৰা যি শিক্ষা লাভ কৰে সেইটো তিনিটা একে ধৰণৰ অৰ্থযুক্ত শব্দ 'কাৰ্যভিত্তিক শিকন', 'কাৰ্যৰ জৰিয়তে শিকন' আৰু 'সৰব শিকন'ৰ দ্বাৰা প্ৰকাশ কৰা হ'ব। কাৰ্যসমূহ শাৰীৰিকভাৱে বা মানসিকভাৱে অন্তৰ্ভুক্তিৰে হ'ব পাৰে বা বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে দুয়োটাৰে সংমিশ্ৰিতও হ'ব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, যেতিয়া এটা শিশু দোকানলৈ যায় তেতিয়া বিলখন চাই যেনে বিয়োগৰ জ্ঞানখিনি ব্যৱহাৰ কৰে যতিয়া শিশুটোৱে শাৰীৰিক নহয় মানসিক কাৰ্যহে কৰে। কিন্তু যেতিয়াই শিশুটোৱে বাহিৰত খেল এটা খেলিবলৈ পৰিকল্পনা কৰে তেতিয়াই সি তাৰ খেলটোৰ বা প্ৰয়োজনীয় শাৰীৰিক গুণবৰ্তাৰ লগতে বিজয়ী হ'বলৈ কি ধৰণে খেলিব

টোকা

লাগিব তাৰ এটা মানসিক পৰিকল্পনাও কৰে। অন্য সকলোবোৰৰ উপৰিও কাৰ্য্যভিত্তিক শিকনৰ ক্ষেত্ৰত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীজনৰ ব্যৱহৃত কাৰ্য্যটোত সম্পূৰ্ণ অংশগ্ৰহণ একান্তই প্ৰয়োজনীয়। প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে যিকোনো এটা স্নায়ুতন্ত্ৰৰ দ্বাৰা, যেনে — দেখি, শুনি, গোল্ফলৈ, স্পৰ্শ কৰি, সোৱাদ লৈ মানসিক সন্তুষ্টিৰে যি শিকে সেই শিকন অধিক ফলপ্ৰসূ হয়। লাহে লাহে বয়স বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে চিন্তাসক্তিৰ দ্বাৰা শিকিলেহে সন্তুষ্টি লাভ কৰে। পাঠগোট- 4ত শিকনৰ কাৰ্য্যকলাপ আৰু প্ৰকৃতিৰ ওপৰত বিষদ আলোচনা কৰা হৈছে। কিন্তু কাৰ্য্যকলাপ যি ধৰণৰে নহওক সম্পূৰ্ণ সঁজুলিৰ ব্যৱহাৰ একান্তই প্ৰয়োজনীয়। যদিও শ্ৰেণীকোঠাত প্ৰায় সকলো ধৰণৰ সঁজুলিয়ে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি কিন্তু নিৰ্দিষ্ট কিছুমান কাৰ্য্যকলাপৰ বাবে সঁজুলি নিৰ্বাচনৰ ক্ষেত্ৰত সাৱধানতাও অৱলম্বন কৰা উচিত। এই পাঠগোটৰ 6.3 অংশত দিয়া চৰিত্ৰ সন্নিবিষ্ট সঁজুলিৰ উপৰিও কোনো কাৰ্য্যকলাপৰ বাবে সঁজুলি নিৰ্বাচনৰ ক্ষেত্ৰত ল'বলগীয়া সাৱধানতা কিছুমান তলত উল্লেখ কৰা হ'ল —

- যিহেতু প্ৰাথমিক পৰ্যায়ত শিকন কাৰ্য্যক সম্পূৰ্ণ বাস্তৱ জীৱনৰ অনুভৱৰ দ্বাৰা কৰোৱা হয় সেয়েহে সঁজুলিবোৰো তেওঁলোকে বাস্তৱ জীৱনৰ ব্যৱহাৰ কৰা বস্তুৰ ভিতৰৰ পৰা বাচি ল'ব লাগে। যিকোনো সঁজুলি যিবোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে অনবৰতে দেখি বা শুনি থাকে যেনে - তেওঁলোকে খেলা খেল-খেমালি, গান, নাটক ইত্যাদি ধৰণৰ কাৰ্য্যকলাপ শ্ৰেণীকোঠাত শিকাৰ বাবে প্ৰয়োগ কৰাটো বাঞ্ছনীয়।
- শিকনীয় কাৰ্য্যকলাপত ব্যৱহৃত সঁজুলিবিধ শিকাৰ লোৱা ধাৰণাৰ লগত মিল থকা হ'ব লাগে। উদাহৰণস্বৰূপে 'পৰিবহণৰ বিভিন্ন উপায় আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োজনীয়তা' পাঠটো পঢ়াবলৈ যাওতে কাৰ্য্যকলাপৰ ক্ষেত্ৰত পৰিবহণৰ বিভিন্ন মডেল/ছবি যেনে — গৰুগাড়ী, গাড়ী, ৰে'ল আদি অধিক মনোগ্ৰাহী হ'ব।
- প্ৰদৰ্শনীত অংশগ্ৰহণ, ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন, শিক্ষামূলক ভ্ৰমণ, অনুষ্ঠান/প্ৰতিষ্ঠান পৰিভ্ৰমণ (বেংক, পোষ্ট অফিচ, পুলিচ, ষ্টেচন, ৰেলষ্টেচন, মিউজিয়াম, বিজ্ঞানৰ লেবৰেটৰী) আদিত কৰা অংশগ্ৰহণে ফলপ্ৰসূ আৰু চিৰস্থায়ী শিকন লাভত সহায় কৰে।
- বহুবোৰ সঁজুলিৰ কাৰ্য্যকলাপ কৰিলেই সুফল পোৱা নাযাব পাৰে। সঠিক স্তৰত সঠিক পাঠ্যসূচীৰ অন্তৰ্নিহিত কাৰ্য্যকলাপৰ দ্বাৰাহে পাঠটোৰ অৰ্থতাৰ গ্ৰহণযোগ্যতা নিৰ্ভৰ কৰে।
- নতুন ধাৰণা এটাৰ ক্ষেত্ৰত যেতিয়া কাৰ্য্যকলাপ চলি থাকে, তেতিয়া উপযুক্ত সঁজুলি আৰু অনুপযুক্ত, সঁজুলি দুয়োবিধৰ ব্যৱহাৰ কৰি দেখুৱাব যাতে ধাৰণাটোৰ চৰিত্ৰৰ পাৰ্থক্য ফটফটীয়াকৈ বুজি পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে- যদিহে শ্ৰেণীকোঠাত আদিৰ পাঠ — 'একবীজপত্ৰী উদ্ভিদ (যিবোৰ উদ্ভিদৰ বীজত এটা বীজপত্ৰ থাকে) তেন্তে বীজপত্ৰৰ ধাৰণা দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত উপযুক্ত বস্তুৰ সঁজুলিৰ উদাহৰণস্বৰূপে

টোকা

মাকৈ, ধান, নাৰিকল, তাল (সকলো একবীজপত্ৰী) ইত্যাদি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি আৰু অনুপযুক্ত উদাহৰণৰ ক্ষেত্ৰত দ্বিবীজপত্ৰী বীজ যেনে- বীণ, ৰঙালাউ, আম, ভেঙি ইত্যাদিৰ দেখুৱাব পৰা যায়। ইয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনত পাৰ্থক্যৰ দ্বাৰা ধাৰণাটো স্থায়ী গ্ৰহণত সহায়ক হ'ব। লগে লগে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে অন্যধৰণৰ বীজ (দ্বি বীজপত্ৰী)ৰো ধাৰণা পাব।

- কাৰ্যকলাপটো আৰম্ভ কৰাৰ আগতেই তাত ব্যৱহৃত সম্পূৰ্ণ সামগ্ৰী কিমান লাগিব তাক নিশ্চিত কৰি ল'ব। যদিহে আপুনি গ্ৰুপ বা ব্যক্তিগত ভাগে কোনো এটা বিষয়সূচীত কাৰ্যকলাপকৰিব বিচাৰিছে (পাচলি আৰু ফলৰ চিনাক্তকৰণ), তেন্তে আপুনি বেলেগ বেলেগ ফল বা পাচলি গ্ৰুপ বা ব্যক্তিগতভাৱে দিব পৰাকৈ সংগ্ৰহ কৰি সকলোৱে পোৱাকৈ বিতৰণ কৰিব লাগিব। যদি বাস্তৱ সামগ্ৰী সংগ্ৰহত অসুবিধা হয় তেন্তে ছবি বা মডেল যথেষ্ট পৰিমাণে কাৰ্যকলাপ আৰম্ভ কৰাৰ আগতেই মজুত ৰাখিব লাগিব যাতে সকলোৱে একেলগে কাৰ্যকলাপৰ সময়ত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।

কাৰ্যকলাপ - ৫

কাঠী আৰু পাত ব্যৱহাৰ কৰি কৰিব পৰা এটাতকৈ বেছি কাৰ্যকলাপ প্ৰস্তুত কৰা। কোন শ্ৰেণীৰ বাবে বনোৱা হৈছে উল্লেখ কৰিব। সঁজুলিসমূহ ব্যৱহাৰৰ উপযোগিতা ব্যাখ্যা কৰা আৰু ওপৰত উল্লেখিত চৰিত্ৰসমূহ উল্লেখ কৰা।

.....

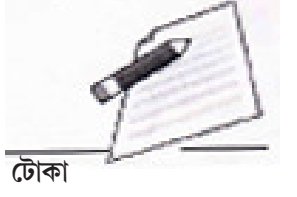
.....

.....

6.4 শিকন-শিক্ষণ সামগ্ৰীৰ ব্যৱস্থাপনা :

বিভিন্ন কাৰণবশতঃ বহুকেইটা পাঠদানৰ সময়ত প্ৰয়োজন আছিল যদিও আপুনি TLM ব্যৱহাৰ নকৰাকৈ পাঠদান কৰিবলগীয়া অৱস্থা হৈছিল। কি কি কাৰণত আপুনি সামগ্ৰীসমূহ ব্যৱহাৰ নকৰাকৈ পাঠদান কৰিবলগীয়া হৈছিল মনত পেলাওক। সম্ভৱতঃ তলত দিয়া ধৰণেৰে কাৰণ কেইটামান এই ক্ষেত্ৰত উল্লেখ কৰিব পৰা যায়—

- সঠিক পৰিমাণৰ TLM শ্ৰেণীকোঠা সাপেক্ষে নথকাৰ
- শ্ৰেণীকোঠাটোত প্ৰয়োজন সাপেক্ষে বা নিৰ্দেশ TLM নথকাৰ
- শ্ৰেণীকোঠাটোত থকা বহু পৰিমাণৰ TLMৰ মাজৰ পৰা সঠিক TLM নিৰ্মাণত হোৱা অসুবিধা

টোকা

- বহুজন শিক্ষকৰ মতে TLMৰ ব্যৱহাৰে পাঠ পৰিচালনা কৰাত বহু সময় লয় বা গতি লেহেমীয়া হয় যিয়ে পাঠ্যসূচী সম্পূৰ্ণ সমাপন কৰাত বাধা আহিব পাৰে।

এই কাৰণকেইটাই ইয়াকে বুজাই যে আমাৰ শ্ৰেণীকোঠাত TLM ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্বাচন, ব্যৱহাৰ আৰু সংৰক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত ক'ৰবাত ত্ৰুটি আছে। বৰ্তমান SSAৰ ফালৰ পৰা প্ৰাথমিক বিদ্যালয়বোৰ আৰু প্ৰায়বোৰ স্কুলতে সকলোবোৰ বিষয়ৰ বাবে বহুৎ পৰিমাণৰ TLM নিৰ্বাচন কৰি বনাই বিতৰণ কৰা হৈছে। এটা শ্ৰেণীকোঠাত বহুতো TLM থকাটো এফালৰ পৰা সুবিধা হ'লেও ইয়ে ইয়াকে নুবুজায় যে এইবিলাকৰ সকলো ধৰণৰ ব্যৱহাৰ উপযোগী বা এইবোৰেহে সকলোবোৰ ধাৰণা গ্ৰহণত উপযুক্ত ভূমিকা ল'ব পাৰে। সেয়েহে শিক্ষক হিচাবে আপুনি শ্ৰেণীকোঠাৰ TLMৰ ব্যৱস্থাপনাৰ প্ৰক্ৰিয়াটোত মুখ্য ভূমিকা লৈ বৰ্তমানে থকা TLM বোৰ সুপৰিকল্পিত ভাৱে শ্ৰেণীকোঠাও ব্যৱহাৰ কৰিব লাগিব।

শ্ৰেণীকোঠাত পাঠদানৰ ক্ষেত্ৰত TLMৰ ব্যৱস্থাপনাৰ স্তৰ তিনিটা : সংগ্ৰহ, প্ৰস্তুত, TLMৰ নিৰ্বাচন আৰু শ্ৰেণীকোঠাত কৰিবলগীয়া কাৰ্যকলাপৰ আগতেই কৰা পৰিচালনা, উপযুক্ত ব্যৱহাৰ আৰু পাঠদানৰ পিছত পুনঃব্যৱহাৰৰ বাবে সুসংগঠিতভাৱে আৰু সহজেই পাব পৰাকৈ সংৰক্ষণ কৰা।

6.4.1 শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ সংগ্ৰহ, প্ৰস্তুতকৰণ আৰু মজুতকৰণ

- শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ সংগ্ৰহ :

সাধাৰণতে শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীবোৰ প্ৰত্যক্ষভাৱে সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি, শিক্ষকে প্ৰস্তুত কৰিব পাৰে বা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ জৰিয়তেও প্ৰস্তুত কৰিব পাৰি। আপুনি খৰচ নথকা শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে বা বজাৰৰ পৰা সামগ্ৰী ক্ৰয় কৰিও শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী প্ৰস্তুত কৰিব পাৰে। আমাৰ চাৰিওফালে থকা সামগ্ৰীবোৰেই শিক্ষণ-শিকন কাৰ্যত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰো আৰু আমাৰ পৰিৱেশত থকা সামগ্ৰীবোৰকে আমি শিকনৰ মূল উৎস হিচাপে গণ্য কৰিব পাৰো। সহজতে পোৱা এই সামগ্ৰীবোৰ আমি শ্ৰেণীকোঠাত নিৰ্দিষ্ট পাঠ প্ৰদানত ব্যৱহাৰ কৰিলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সহজতে শিকিব পাৰিব।

ইয়াৰ উপৰি আমাৰ প্ৰয়োজনীয় কিন্তু আমাৰ ওচৰে পাজৰে নথকা কিছুমান শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী যেনে - বিভিন্ন শিল আৰু আকৰ, বিভিন্ন শস্য, চৰাইৰ বিভিন্ন পাখি আদি নিৰ্দিষ্ট স্থানৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰিব পাৰো। এই সামগ্ৰীবোৰ আমি বজাৰৰ পৰা টকাৰ বিনিময়তো সংগ্ৰহ কৰিব পাৰো।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰা কাৰ্যত নিয়োজিত কৰিলে তেওঁলোক উপকৃত হয়। এই কাৰ্যই আপোনাক কম খৰচত বা খৰচ নোহোৱাকৈ শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী প্ৰস্তুত

টোকা

কৰা কাৰ্যত বাৰুকৈয়ে সহায় কৰিব। এনে কৰ্মই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বোধগম্য কৰিব যে আমাৰ পৰিৱেশত থকা প্ৰতিটো সামগ্ৰীয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে শিকনৰ উৎস হ'ব পাৰে। নিজৰ পৰিৱেশৰ পৰা সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰা, প্ৰস্তুত কৰা, সজোৱা, শ্ৰেণীকোঠাত সংগৃহীত সামগ্ৰীৰ শিকন কাৰ্যত ব্যৱহাৰ আদি কাৰ্যই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনত উৎসাহ দিয়ে আৰু তেওঁলোকৰ সংজ্ঞাত্মক শিকন কাৰ্য (জ্ঞান আৰু বোধ) ত্বৰান্বিত কৰাত সহায় কৰে। সামগ্ৰী সংগ্ৰহ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিজৰ হৰি কৰি ল'ব পাৰে যাৰ উপকাৰিতা সমূহ তলৰ বাকচত উল্লেখ কৰা হ'ল—

প্ৰতিজন শিশুৱে প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰা কাৰ্য এটা হৰি হিচাপে ল'বৰ বাবে শিক্ষকে তেওঁলোকক উৎসাহিত কৰিব লাগে। পোষ্টেল ষ্টেম্প, বিভিন্ন দেশৰ কইন, ছবি, নোট, ফটোগ্ৰাফ, বিভিন্ন শিল, আকৰ, বীজ, পুতলা, মমবাতি, গণিতৰ বাকচ, চুলিৰ পিন, লোকগীত, সাঁথৰ আদি সংগ্ৰহ কৰিবলৈ শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক উৎসাহিত কৰা প্ৰয়োজন। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পছন্দ মতে সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰিব দিলে ভাল হয়।

এই সংগ্ৰহ কাৰ্য ব্যক্তিগত বা দলগতও হ'ব পাৰে। বিভিন্ন সামগ্ৰী সংগ্ৰহ কৰাৰ পিছত সামগ্ৰীবোৰ বৈশিষ্ট্য অনুযায়ী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তালিকাভুক্ত কৰিব দিব লাগে। এই তালিকাভুক্ত সামগ্ৰীবোৰ তেওঁলোকে প্ৰদৰ্শনীতো দেখুওৱাব পাৰে আৰু এই সামগ্ৰীবোৰৰ সহায়ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক শিক্ষকে মূল্যাংকনো কৰিব পাৰে।

এনেধৰণে সংগ্ৰহ কৰা সামগ্ৰীবোৰ পাঠদান প্ৰক্ৰিয়াত শিক্ষণ শিকন সামগ্ৰী হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। এনে কাৰ্যই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অৰ্হতা ভিত্তিক শিকনৰ ধাৰণা স্পষ্ট কৰাত সহায় কৰে, জ্ঞান আৰু বোধ শক্তি বৃদ্ধি কৰে যিটো শিক্ষকে সাধাৰণ পাঠদান প্ৰক্ৰিয়াত সম্ভৱ কৰাটো কঠিন হয়। জীৱন যোৰা সংগ্ৰহ কাৰ্যসূচীয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ব্যক্তিত্ব আৰু চৰিত্ৰ বিকাশত সহায় কৰিব।

যিবোৰ সামগ্ৰী বেছি দিনলৈ নষ্ট নহয় তেনে সামগ্ৰীবোৰ সংগ্ৰহ কৰি ভালৈক মজুত কৰি ৰাখিব পাৰি আৰু সেইবোৰ প্ৰয়োজন অনুসৰি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি। আনহাতে কিছুমান সামগ্ৰী যেনে : ফুল, ফল, শাক-পাচলি, খাদ্য সম্ভাৰ আদি শ্ৰেণীকোঠাত প্ৰয়োজন হ'লেহে সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।

শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী প্ৰস্তুতকৰণ :

সামগ্ৰী সংগ্ৰহ বা সামগ্ৰী ক্ৰয় কৰি এইবোৰক শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰী (TLM) হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰাৰ উপৰি শ্ৰেণীকোঠাৰ প্ৰয়োজন অনুসৰি কিছুমান সামগ্ৰী ব্যৱহাৰ কৰি TLM প্ৰস্তুত কৰিব পাৰি। নিৰ্দিষ্ট ধাৰণা দিবলৈ শ্ৰেণীকোঠাত কিছুমান নিৰ্দিষ্ট TLMৰ প্ৰয়োজন হয়। উদাহৰণ স্বৰূপে বুৰঞ্জী বিষয়ত আৰ্যসভ্যতা সম্পৰ্কে পাঠদান কৰোতে প্ৰয়োজনীয় TLM নথকা বাবে এনেক্ষেত্ৰত আৰ্য সভ্যতাৰ বিৱৰণ অনুসৰি ছবি বা আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰিবলগীয়া হয়। কিছুমান প্ৰয়োজনীয় TLM যেনে- ফ্লাচ কাৰ্ড, সংখ্যা

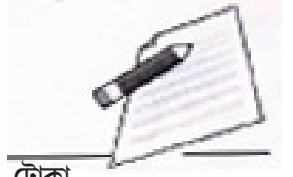
আৰু বৰ্ণকাৰ্ড, বেয়া কাগজ, মাটি, থাৰ্মকল, কাঠ আদিৰ পৰা তৈয়াৰ কৰা আৰ্হি, চাৰ্ট গ্ৰাফ, ছবি, পুতলা আদি শিক্ষক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উভয়ে প্ৰস্তুত কৰিব লাগে আৰু পাঠদান কাৰ্যত ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। সৰ্বশিক্ষা অভিযান মিচনৰ পৰা যোগান ধৰা পুঁজিৰে বিদ্যালয়বোৰত TLM প্ৰস্তুত কৰা সহজ হৈছে। TLM প্ৰস্তুত কৰা সময়ত তলৰ কথাটো মন কৰিব লাগে।

- TLM মজুত ৰখা ঘৰটো এনেকৈ নিৰ্মাণ কৰিব লাগে যাতে TLMবোৰ মজুত কৰোতে সেমেকা হৈ বেয়া হৈ নাযায় আৰু পোক-পৰুৱা-পইতাচোৰা আদিয়ে যাতে TLMবোৰ নষ্ট কৰিব নোৱাৰে।

6.4.2 শিক্ষণ-শিকন সামগ্ৰীৰ ব্যৱহাৰ আৰু ব্যৱস্থাপনা

শিক্ষকে সাধাৰণতে শ্ৰেণীকোঠাত সকলোৱে দেখা পোৱা TLM প্ৰদৰ্শন কৰি পাঠদান কাৰ্য কৰা দেখা যায়। যাৰ বাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিজেই TLM ব্যৱহাৰ কৰি শিকাৰ সুবিধা নাপায়। কিছুক্ষেত্ৰত দেখা যায় যে TLM বেয়া হৈ যাব বুলি শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক TLM ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ নিদিয়ৈ। কিছুমান বিদ্যালয়ত আকৌ TLM বোৰ টলা মাৰি সুমাই থৈ দিয়া হয়। কিছুমান বিদ্যালয়ত শিক্ষকে খুব কম পৰিমাণত TLM ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। কিছুমান শিক্ষকে আকৌ TLM লৈ পাঠদান কৰিলে বহু সময় অপব্যয় হয় বুলিও TLM ব্যৱহাৰ নকৰে। সি যি কি নহওক, TLMৰ ব্যৱহাৰ আৰু সংৰক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত তলত দিয়া দিশবোৰ শিক্ষকে মন কৰিব লাগিব।

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ব্যৱহাৰৰ উপযোগী হোৱাকৈ শ্ৰেণীকোঠাত TLM থাকিব লাগে।
- পাঠদান কৰাৰ আগতে পাঠ পৰিকল্পনা কৰিব লাগে আৰু এই পৰিকল্পনাত TLMৰ সঠিক ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কত সঠিক লিখন থাকিব লাগে।
- প্ৰয়োজন অনুসৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পাঠদান কাৰ্যত ব্যৱহাৰৰ উপযোগী হোৱাকৈ TLM আনি শিক্ষকক জমা দিবলৈ ক'ব লাগে।
- শ্ৰেণীত পাঠদান আৰম্ভ হোৱাৰ আগে আগে প্ৰয়োজনীয় TLM মজুত ঘৰৰ পৰা বা অন্য উৎসৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।
- TLM বাচনি কৰোতে পাঠৰ অৰ্হতাৰ লগত খাপ খোৱা হ'ব লাগে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সহজে বোধগম্য হোৱা হ'ব লাগে।
- মজিয়া বা বেৰতো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কাৰ্য কৰাব দিব পাৰি। বাগিচা, খেলপথাৰ আদিত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকনৰ উৎস হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।
- শ্ৰেণীত এটা দল গঠন কৰি সেই দলটোক TLM মজুতকৰণ আৰু পাঠদানত কি কি TLM লাগিব তাৰ আগতীয়া ব্যৱস্থা ল'বৰ বাবে ছাত্ৰ দলটোক দায়িত্ব দিব পাৰে। পাঠদান শেষ হোৱাৰ পিছত দলটোৱে TLMবোৰ পুনৰ আগৰ ঠাইত থৈ

টোকা

টোকা

আহিবলৈ ক'ব লাগে। এনে দলগত কাৰ্য মাহে প্ৰতি বেলেগ বেলেগ দলক দিব লাগে।

- প্ৰতিটো শ্ৰেণী TLMৰ এটা ষ্টক ৰেজিষ্টাৰ থাকিব লাগে যাতে TLMৰ হিচাপ সুন্দৰকৈ ৰাখিব পাৰি। মাহত এবাৰ এই TLM Stock registerখন পুনৰীক্ষণ কৰিব লাগে আৰু TLM মজুত ঘৰ পৰিষ্কাৰ কৰিব লাগে।

TLMৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি প্ৰতিটো শ্ৰেণীতে TLM কৰ্ণাৰ বা শিকন কৰ্ণাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। কিছুমান বিদ্যালয়ত এই ব্যৱস্থা আছে যদিও সকলোতে এই TLM কৰ্ণাৰ থকাটো বাঞ্ছনীয়। তলত TLM কৰ্ণাৰৰ ধাৰণা দিয়া হ'ল—

6.4.3 TLM কৰ্ণাৰ আৰু ইয়াৰ ব্যৱহাৰ :

TLM কৰ্ণাৰ হ'ল এটা কোণা বা ঠাই য'ত শ্ৰেণীটোৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সকলোবোৰ TLM পৰিপাটিকৈ ৰাখিব পাৰি, ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি আৰু পুনৰ পৰিপাটিকৈ থ'ব পাৰি। এই কৰ্ণাৰ শিক্ষক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উভয়ে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।

TLMবোৰ বিষয় ভেদে বা পাঠভেদে ৰখাৰ ব্যৱস্থা কৰিলে TLM কৰ্ণাৰ ব্যৱহাৰ কৰাটো সহজ হয়। বিভিন্ন সামগ্ৰী যেনে-কৰ্মপত্ৰ, স্কেল, তুলাচনী,কাৰ্ড, পিলাৰ, কেঁচি, হাতুৰী, ছবি চাৰ্ট, ৰঙীণ সামগ্ৰী, আঠা, ভাল আৰু বেয়া কাগজ, কাঠ, পুতলা, বাঁহৰ সামগ্ৰী আদি TLM কৰ্ণাৰত ৰাখিব পাৰি।

TLM কৰ্ণাৰ সাধাৰণতে এটা শ্ৰেণী কোঠাৰ পিছৰ কৰ্ণাৰত স্থাপন কৰাৰ ব্যৱস্থা কৰা হয় আৰু একেলগে বেছি শ্ৰেণী থাকিলে সকলোৰে সুবিধা হোৱাকৈ TLM কৰ্ণাৰ থাকিব লাগে। শ্ৰেণীভেদে TLM কৰ্ণাৰ স্থাপন কৰিব পাৰিলে ভাল। বিদ্যালয়ত মাত্ৰ এটা TLM কৰ্ণাৰ থাকিলে তাত শ্ৰেণীভেদে, বিষয়ভেদে আৰু পাঠভেদে TLMবোৰ ৰাখিলেহে শিক্ষক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উভয়ে উপকৃত হ'ব।

ক্ৰিয়াকলাপ - 6

তোমাৰ শ্ৰেণীকোঠাৰ TLM কৰ্ণাৰত ৰাখিবৰ কাৰণে আৰু ব্যৱহাৰৰ বাবে এখন সামগ্ৰীৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

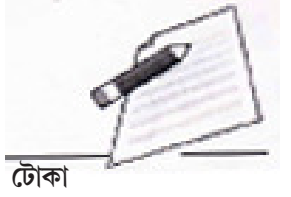
.....

.....

.....

6.5. TLM হিচাপে পাঠ্যপুথি :

পাঠ্যপুথি হৈছে বিদ্যালয় শিক্ষাৰ আটাইতকৈ প্ৰয়োজনীয় অংশ। এজন শিক্ষকে

টোকা

পাঠ্যক্রম বা পাঠ্যসূচী নেদেখিব পাৰে কিন্তু পাঠ্যপুথিৰ সহায়তহে তেওঁ পাঠদান কৰে। বিষয়ভিত্তিক কিছুমান সমল ব্যক্তিৰ সহায়ত পাঠ্যপুথি প্ৰস্তুত কৰা হয়। পাঠ্যসূচীত থকা ক্ৰম অনুসৰি পাঠ্যপুথি প্ৰস্তুত কৰা হয়। সেইবাবে পাঠ্যপুথিক পাঠ্যক্রমক প্ৰতিফলন কৰা আৰু ছাত্ৰ, শিক্ষক, অভিভাৱক আদিৰ অভিজ্ঞতাৰ প্ৰতিফলন ঘটোৱা পুথি বুলি কোৱা হয়। যিহেতু পাঠ্যপুথিৰ সহায়ত শিক্ষণ আৰু শিকন দুয়োটা কাৰ্যই সমাধান হয় সেইবাবে পাঠ্যপুথিক এক উত্তম TLM বুলিব পাৰি।

আমি কেনেকৈ শিক্ষণ আৰু শিকনৰ বাবে পাঠ্যপুথি ব্যৱহাৰ কৰো?

শিক্ষক হিচাবে আমি সাধাৰণতে পাঠ্যপুথিৰ কোনো সজ্জা আৰু অনুশীলনীৰ হৰণ-ভগন নোহোৱাকৈ যথাসময়ত পাঠ্যপুথিখনৰ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়া শেষ কৰো। পাঠ্যপুথিত থকা বিষয়ৰ প্ৰশ্নৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মূল্যায়ন কৰা হয়। পাঠ্যপুথিত থকা বিষয়সমূহেই পাঠ্যক্রমক প্ৰতিফলন কৰে। পাঠ্যপুথিক শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰাথমিক ভেটি বুলি কোৱা হয়।

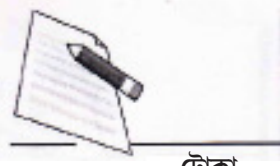
মূল্যায়ন - 6 শ্ৰেণীকোঠাত শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াত পাঠ্যপুথিৰ যিকোনো চাৰিটা ব্যৱহাৰ উল্লেখ কৰক।

6.5.1 শিকনৰ বাবে পাঠ্যপুথি :

বেছিভাগ বিদ্যালয়তে পাঠ্যপুথিক শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ মূল ভেটি হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। আমি কেনেকৈ পাঠ্যপুথিক ফলপ্ৰসূ শিকনৰ উৎস হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰো তলৰ উদাহৰণ দুটাৰ সহায়ত হৃদয়ংগম কৰো আহক।

- মিঃ প্ৰবীণে পঞ্চম শ্ৰেণীত ভাষাৰ পাঠদান কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত ক্ৰমানুসৰি শিক্ষণ কাৰ্য যেনে :- শিক্ষকৰ সৰৱ পঠন, বাছনি কৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ডাঙৰকৈ পঢ়িবলৈ দিয়া, বাকী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ নিৰৱ পঠন, কঠিন শব্দবোৰৰ অৰ্থ প্ৰকাশ, পাঠটো বুজিবলৈ প্ৰশ্নোত্তৰ কাৰ্য কৰা আৰু শেষত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লিখিত মূল্যাংকন কৰা আদি প্ৰবীণে শ্ৰেণীকোঠাত কৰিছিল।
- আনহাতে মিছেচ শাকিলাই চতুৰ্থ শ্ৰেণীত ভগ্নাংশৰ ধাৰণা সম্পৰ্কে পাঠদান কৰিছিল। তেওঁ সাধাৰণভাৱে পাঠ্যপুথিত থকা ভগ্নাংশৰ উদাহৰণ দি ভগ্নাংশৰ হৰ আৰু লব, প্ৰকৃত আৰু অপ্ৰকৃত ভগ্নাংশ, ভগ্নাংশৰ যোগ আৰু বিয়োগ সম্পৰ্কে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক শিকাইছিল।

মিঃ প্ৰবীণ আৰু মিছেচ শাকিলা দুয়োজনে শিক্ষক প্ৰশিক্ষণ লৈছিল আৰু ক্ৰিয়া-কলাপ ভিত্তিক শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ ওপৰত বিশেষভাৱে প্ৰশিক্ষিত হৈছিল। প্ৰশিক্ষণলৈ অহাৰ পিছত মিঃ প্ৰবীণে ভাষাৰ পাঠদান তলত দিয়া ধৰণে কৰিছিল। প্ৰথমে তেওঁ ছাত্ৰ-

টোকা

- ছাত্ৰীক দফা পঢ়িব দিছিল আৰু তলত দিয়া কাৰ্যসমূহ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দ্বাৰা কৰাইছিল।
- ⇒ পঢ়িব দিয়া দফাটোৰ ওপৰত প্ৰশ্ন প্ৰস্তুত।
 - ⇒ দফাটোৰ পৰা বাছনি কৰা শব্দেৰে আন এটা দফা লিখা।
 - ⇒ দফাটোত থকা সমশব্দ আৰু বিপৰীত শব্দ বাছনি কৰণ।
 - ⇒ দফাটোৰ সাৰাংশৰ ওপৰত দলগতভাৱে এটা সৰু কাহিনী বা গল্প লিখন।
 - ⇒ দফাটোৰ অৰ্থ বুজিবৰ বাবে নিজৰ অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি তৰ্ক আৰম্ভ।
 - ⇒ যদি দফাটো গল্পৰ অংশ হয় তেন্তে ইয়াৰ ওপৰত বাৰ্তালাপ সৃষ্টি।
 - ⇒ দফাটোৰ ওপৰত সম্ভৱ হ'লে চিত্ৰাংকন কৰা।

আনহাতে মিছেচ শাকিলাই পাঠ্যপুথিৰ ভিতৰলৈ যোৱাৰ আগতে ভগ্নাংশৰ ধাৰণাৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়াইছিল। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সংগ্ৰহ কৰা বিভিন্ন সামগ্ৰী যেনে - ফল, মাটি, বীজ, সৰু লাঠি আদি ব্যৱহাৰ কৰি তেওঁলোকৰ জৰিয়তে বিভিন্ন কাৰ্য কৰাইছিল। উদাহৰণ স্বৰূপে—

- ⇒ তোমাৰ হাতত থকা বস্তুটো দুভাগ বা তাতকৈ বেছি ভাগ কৰা।
- ⇒ বিভিন্ন বস্তুৰ ভগ্ন অংশবোৰ লগ লগাই সম্পূৰ্ণ বস্তুটো পুনৰ তৈয়াৰ কৰা
- ⇒ তলত দিয়া ভগ্নাংশ অনুসৰি তোমাৰ বস্তুটো ভাগ ভাগ কৰা।

$$\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{5}$$

- ⇒ তলত দিয়া ভগ্নাংশৰ দৰে বস্তুৰ বিভিন্ন অংশ লগ লগোৱা $\frac{2}{3}, \frac{3}{4}$ আদি।
- ⇒ মাৰ্বল, ষ্টিক আদি সমান সমান অংশত ভাগ কৰা আৰু ভাগ কৰা অংশ প্ৰকৃত আৰু অপ্ৰকৃত ভগ্নাংশলৈ ৰূপান্তৰিত কৰা।
- ⇒ পাঠ্যপুথিত থকা ভগ্নাংশৰ চিত্ৰবোৰ আঁকা আৰু বিভিন্ন অংশ বিভিন্ন ভগ্নাংশক প্ৰতিফলন কৰাকৈ ৰং কৰা।
- ⇒ 5 মিনিটৰ ভিতৰত প্ৰকৃত আৰু অপ্ৰকৃত ভগ্নাংশৰ উদাহৰণ লিখা।
- ⇒ পাঠ্যপুথিত নথকা ভগ্নাংশৰ প্ৰশ্ন প্ৰস্তুত কৰা।

ওপৰত উল্লেখ কৰা পৰিঘটনাৰ পৰা পাঠ্যপুথি যে শিকনৰ প্ৰধান উৎস তাক গম পোৱা যায়। ইয়াৰ সপক্ষে তলত দিয়া বৈশিষ্ট্যবোৰ উল্লেখ কৰিব পাৰি।

- ৰাষ্ট্ৰীয় কেৰিকুলামৰ আধাৰ, 2005 ৰ আধাৰত প্ৰস্তুত কৰা বৰ্তমানৰ পাঠ্যপুথিয়ে শিক্ষক আৰু শিক্ষাৰ্থীক কৰ্মৰ জৰিয়তে শিকন অৰ্জন কৰিবলৈ যথেষ্ট সুবিধা প্ৰদান কৰিছে। শিকন কাৰ্যৰ দ্বাৰা প্ৰতিজন শিশুৱে শিকাৰ সুবিধা পাইছে।
- পাঠ্যপুথিত এটা পাঠ প্ৰস্তুত কৰোঁতে সামগ্ৰিক বিষয়ভিত্তিক ধাৰণাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। শিক্ষকে পাঠ্যপুথিৰ সজ্জাত থকা বিষয় ভিত্তিক ধাৰণাবোৰ পঢ়ি, হৃদয়ংগম কৰি নিজস্ব কাৰ্যৰ জৰিয়তে পাঠ প্ৰদান কৰিব পাৰে।

টোকা

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ৰুচিবোধ আনিবৰ কাৰণে আৰু পাঠ্যপুথিত বিষয়ভিত্তিক ধাৰণা উৎপন্ন কৰিবলৈ শিশুৱে ভাল পোৱা গীত, গল্প, ছবি, পাজল আৰু আলোচনা আদিৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। পাঠ্যপুথিত থকা এই সামগ্ৰীবোৰৰ জৰিয়তে আপুনি নিজস্বভাৱে কিছুমান কাৰ্যৰ কথা ভাবিব পাৰে যিয়ে শিশুৰ শিকন ত্বৰান্বিত কৰিব পাৰে।
- ধাৰণা আহৰণ প্ৰক্ৰিয়া ক্ষিপ্ৰতৰ কৰিবলৈ পাঠ্যপুথিত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে কিছুমান অনুশীলন কৰ্মৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। ইয়াৰ জৰিয়তে আপুনি কিছুমান উদ্ভাৱনীমূলক অনুশীলন কৰ্মৰ কথা চিন্তা কৰিব পাৰে।
- নতুন পাঠ্যপুথিবোৰ কেৱল তথ্য ভিত্তিকেই নহয় ইয়াত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত মনোভাৱ আদান-প্ৰদানৰ ব্যৱস্থাও কৰা হৈছে। তাৰ বাবে পাঠ্যপুথিত নিৰ্দিষ্ট ঠাই ৰখা হৈছে।
- পাঠ্যপুথিত থকা ক্ৰিয়াকলাপ আৰু অনুশীলনীবোৰৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মূল্যাংকন কৰাৰ ব্যৱস্থাও ৰখা হৈছে। এই অনুশীলনী আৰু ক্ৰিয়াকলাপবোৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে প্ৰশ্নৰ প্ৰকাৰ প্ৰস্তুত কৰাত সহায় কৰিছে যিবোৰ শিক্ষকে গোট পৰীক্ষা বা সামগ্ৰিক মূল্যায়নত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।

ক্ৰিয়াকলাপ - 7

পাঠ্যপুথিত থকা এটা বিষয়বস্তু বাছনি কৰক যিটো আপুনি পঢ়াই আছে আৰু এই বিষয়বস্তুৰ পাঠদান কৰোতে ব্যৱহাৰ হ'বলগীয়া সামগ্ৰী আৰু ক্ৰিয়াকলাপৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....

.....

.....

ৰাষ্ট্ৰীয় কেৰিকুলামৰ আধাৰ, 2005 অনুযায়ী এখন ভাল পাঠ্যপুথিয়ে এজন প্ৰদৰ্শক হিচাবে কৰ্ম কৰাৰ দৰে হ'ব লাগে যিয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তথ্যৰ জৰিয়তে জ্ঞান আহৰণ কৰাতকৈ কাৰ্যৰ জৰিয়তে জ্ঞান গঠন কৰাত সহায় কৰিবপাৰে।

6.5.2 পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰেও অন্য শিকন

পাঠ্যপুথিৰ ওপৰত বেছি নিৰ্ভৰশীল হৈ থাকিলে এনে মনোভাৱ হয় যে মাত্ৰ পাঠ্যপুথিৰ আলমতে শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ প্ৰয়োজনীয় সকলো কথা শিকাব পাৰে। ফলস্বৰূপে শিক্ষকে মাত্ৰ পাঠ্যপুথিত থকা কথাবোৰ আখৰে আখৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক শিকাবলৈ যত্ন কৰে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সেইবোৰ মুখস্থ কৰি পৰীক্ষাত নম্বৰ বেছি পাবলৈ চেষ্টা কৰে। এইদৰে পাঠ্যপুথিয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ভাটো শিকন ব্যৱস্থাৰ ত্বৰান্বিত কৰে।

টোকা

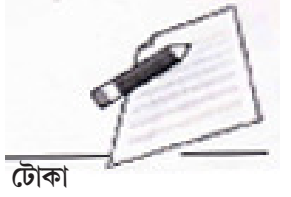
আমি এইটো জনা উচিত যে যদিও পাঠ্যপুথি আমাৰ দৰকাৰী, মাত্ৰ পাঠ্যপুথিয়েই একমাত্ৰ TLM নহয় বা পাঠ্যপুথিয়েই অকলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ প্ৰয়োজনীয় শিকণীয় ফলাফল আহৰণ কৰোৱাত বাটকটীয়া হ'ব নোৱাৰে। পাঠ্যক্ৰমত থকা সকলো দিশ অকল পাঠ্যপুথিয়েই সামৰি ল'ব নোৱাৰে। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে বাস্তৱ পৰিৱেশত বাস্তৱ অভিজ্ঞতাৰ জৰিয়তে শিকাৰ সুবিধা পালেহে শিকন অৰ্থপূৰ্ণ আৰু প্ৰাসংগিক হ'ব। তাৰ বাবে পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰৰ জ্ঞানো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক প্ৰদান কৰোতে বাঞ্ছনীয়। অবিৰত আৰু উদ্দেশ্যপূৰ্ণ কৰ্ম যদি শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাস্তৱ জীৱনৰ অভিজ্ঞতা সাপেক্ষে কৰাব পাৰে তেতিয়া শিশুৱে তেওঁলোকৰ চিনাকি পৰিবেশৰ পৰা নতুন জ্ঞান আহৰণ কৰিব পাৰে।

আমি এতিয়া এটা শিকণীয় অৰ্থতা ধৰি লওঁ যাৰ আহৰণ পাঠ্যপুথিৰ জৰিয়তে হ'ব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে 'ষষ্ঠ শ্ৰেণীত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত পঠন অৰ্থতাৰ বিকাশ'। ইয়াৰ বাবে আমি বিদ্যালয়ত কি কৰো? যিহেতু পঠন ভাষাৰ পাঠ্যপুথিৰ জৰিয়তে কৰিব পাৰি গতিকে পঠনৰ বাবে তলত দিয়া স্তৰ সমূহ সাধাৰণতে শিক্ষকে অনুসৰণ কৰে।

- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সৰব বা নীৰৰ পঠন কৰিব দিয়া।
- কঠিন শব্দ, বাক্য বা জতুৱা ঠাচ আদি বুজাই দিয়া।
- দফাটোৰ ওপৰত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক প্ৰশ্ন কৰা।

আপুনি হয়তো দেখিছে ভাষাত বহুত নম্বৰ পোৱা এনেকুৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আছে যিয়ে অন্য লিখন বা ছপোৱা অন্য পুথি পঢ়ি ভালকৈ বুজি নাপায়। কিন্তু যিসকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰেও অন্য পুথি, সাধু কথা, গল্প, বাতৰিকাকত আদি পঢ়াত অভ্যস্ত তেওঁলোকৰ অতি সহজে যিকোনো দফাৰ পঠন আৰু বোধ একেলগে হয়। আনকি অন্য বিষয় যেনে, গণিত, পৰিৱেশ বিজ্ঞান, বিজ্ঞান আদি বিষয়ৰ প্ৰশ্নোত্তৰ কৰোতেও ভাষাজ্ঞান অৰ্থাৎ পঠন আৰু বোধ দৰকাৰ হয়। সেইবাবে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক আমি পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰেও অন্য পুথি বা আলোচনী, বাতৰি কাকত আদিৰ নিয়মীয়া পঠনৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিব লাগে যাতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পঠন আৰু বোধ একেলগে হয়। আমি দেখিছো যে যিসকলে বজাৰত বস্ত্ৰ কিনা বেচা কৰে তেওঁলোকে সহজে লাভ-লোকচান বা টকাৰ লেনদেন কৰিব পাৰে সেইদৰে যি শিশুৱে বিভিন্ন পুথি বা তথ্য পঠন কৰাত অভ্যস্ত তেওঁলোকে অতি সহজে ভাষা বুজি পায় আৰু লিখিব পাৰে।

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ চাৰিওফালে থকা পৰিৱেশক আমি তেওঁলোকৰ শিকনৰ উৎস হিচাপে ধৰিব পাৰো। গতিকে পাঠ্যপুথিৰ প্ৰয়োগৰ আগত বা পিছত আমি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পৰিৱেশৰ তথ্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পাঠদান ব্যৱস্থা কৰিব পাৰো। আনকি কেতিয়াবা আমি পাঠ্যপুথি নোহোৱাকৈও পাঠদান কৰিব পাৰো। এনে কাৰ্যই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নিজৰ চিনাকি পৰিৱেশ অভিজ্ঞতাৰ পৰা শিকাৰ পথ মুকলি কৰিব। আমি এতিয়া এনেকুৱা কিছুমান শিকন উৎসৰ কথা কম য'ত শিকাৰ বাবে শ্ৰেণীৰ পাঠ্যপুথিৰ লগত ব্যস্ত হৈ থকাৰ কোনো সুবিধা নাথাকিব।

টোকা

⇒ পুথিভঁৰাল :

এটা ভাল পুথিভঁৰালৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ প্ৰয়োজনীয় সকলো প্ৰাসংগিক পুথিৰ যোগান ধৰিব পাৰি। আপুনি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বিদ্যালয়ৰ পুথিভঁৰালটোৰ সঠিক ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ নিৰ্দেশনা আৰু সুযোগ দিব লাগিব। এই কাৰ্যই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পঠন অভ্যাস গঢ়ি তোলাই নহয় তেওঁলোকে পুথিভঁৰালত থকা অভিধান, মানচিত্ৰ পুথি আলোচনী, বিশ্বকোষ আদি অধ্যয়ন কৰি বিভিন্ন তথ্য আহৰণ কৰিব পাৰিব।

⇒ বাতৰি কাকত আৰু নিয়মীয়া বাৰ্তা :

বাতৰি কাকত আৰু নিয়মীয়াবাৰ্তা সমূহত প্ৰকাশ পোৱা চুটি গল্প, কবিতা, প্ৰবন্ধ, হাস্যৰস খেলৰ বাতৰি, সংখ্যা আৰু পাজল আদি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিয়মীয়াভাৱে পঢ়িলে তেওঁলোকৰ জ্ঞান বৃদ্ধি হোৱাৰ লগতে শিকাৰ প্ৰতি আগ্ৰহ বাঢ়িব।

⇒ বৈদ্যুতিন মাধ্যম :

ৰেডিঅ', টেলিভিচন, ইণ্টাৰনেট, চিডি আদিৰ যোগেদি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ জ্ঞান বৃদ্ধি কৰাৰ বাবে বিভিন্ন বাৰ্তা তথা তথ্যৰ যোগান ধৰা হয়। বিদ্যালয়সমূহে বিশেষকৈ পিছপৰা অঞ্চলত থকা বিদ্যালয়সমূহে এই বৈদ্যুতিন মাধ্যমৰ সহায় লৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন বৃদ্ধি কৰিব পাৰে আৰু তাৰ বাবে বিদ্যালয়সমূহে প্ৰয়োজনীয় পৰিকল্পনা যুগুত কৰা উচিত।

⇒ বিদ্যালয়ত আৰু বিদ্যালয়ৰ বাহিৰৰ ক্ৰিয়াকলাপ :

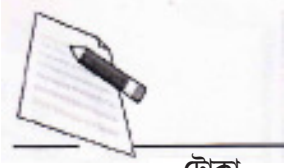
বিদ্যালয়ত আৰু বিদ্যালয়ৰ বাহিৰৰ বিভিন্ন ক্ৰিয়াকলাপে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন বৃদ্ধি কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে বিভিন্ন বস্তু পৰ্যবেক্ষণ কৰা, বিদ্যালয়ৰ বাগিচা পতা, প্ৰস্ৰাৱগাৰ চাফচিকুণ কৰা, শ্ৰেণীকোঠা আৰু বিদ্যালয় চৌহদ চাফচিকুণ কৰা, বিভিন্ন সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠানৰ ব্যৱস্থাপনা কৰা আদি বিভিন্ন কাম ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দ্বাৰা পৰিচালনা কৰালে তেওঁলোকৰ প্ৰত্যক্ষ শিকন সম্ভৱ হ'ব।

⇒ স্থানীয় প্ৰতিষ্ঠান/কাৰ্যালয় ভ্ৰমণ :

কিছুমান স্থানীয় প্ৰতিষ্ঠান বা কাৰ্যালয় যেনে : ডাকঘৰ, বেংক, আৰক্ষী থানা, বাছ ষ্টেণ্ড, ৰে'লৱে ষ্টেচন, বাণিজ্যিক বা ঔদ্যোগিক কেন্দ্ৰ, কৃষি ফাৰ্ম আদিবোৰ যদি শিক্ষকৰ নিৰীক্ষণত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে ভ্ৰমণ কৰে তেন্তে প্ৰত্যক্ষ অভিজ্ঞতা আহৰণৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে জ্ঞান আহৰণ কৰিব পাৰে।

⇒ স্থানীয় বজাৰ আৰু কৰ্মস্থান ভ্ৰমণ

স্থানীয় দোকান, ফাৰ্ম, কৰ্মাৰশাল, ফাৰ্গিচাৰ, কুকুৰাফাৰ্ম, পুখুৰী আদিত বিভিন্ন মানুহে কৰ্মৰত হৈ থাকে। এই কৰ্মস্থানসমূহৰ কৰ্মৰত অৱস্থাত যদি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে প্ৰত্যক্ষ কৰে তেন্তে তেওঁলোকে প্ৰত্যক্ষ জ্ঞান আহৰণ হ'ব আৰু সৃজনীমূলক আৰু উদ্ভাৱনীমূলক চিন্তাৰে নতুন কৰ্ম কৰাৰ কৌশল আয়ত্ত কৰিব।

টোকা

এনেকুৱা ধৰণৰ বহুত তালিকা হ'ব পাৰে য'ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন আয়ত্ব হয়। আপুনি আপোনাৰ শ্ৰেণীৰ কাৰণে এনেধৰণৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

ক্ৰিয়াকলাপ - 7

আপোনাৰ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কাৰণে পাঠ্যপুথিত নথকা কিছুমান ক্ৰিয়াকলাপৰ পৰিকল্পনা কৰক। যাৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নিজস্ব অভিজ্ঞতাৰে জ্ঞান আহৰণ কৰিব পাৰে।

.....
.....
.....

এনেকুৱা কৰ্ম আঁচনি সাপ্তাহিক, পষেকীয়া, মাহিলী বা বছৰেকীয়াও হ'ব পাৰে য'ত কৰ্মৰ সময়, কৰ্মৰ ধৰণ আৰু কৰ্ম কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ কথা উল্লেখ থাকিব। এই কৰ্ম আঁচনি প্ৰস্তুত কৰাৰ আগতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত আগতীয়া আলোচনা কৰিলে ভাল হয়। প্ৰতিটো কৰ্ম কৰাৰ পিছত প্ৰতিজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তেওঁলোকৰ অভিজ্ঞতা আৰু জ্ঞান আহৰণ সম্পৰ্কে এটা টোকা বা প্ৰতিবেদন লিখি শিক্ষকক জমা দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

6.6 সাৰাংশ :

- পিয়াজেটৰ মত অনুসৰি শিশুৱে মূৰ্ত বস্তুৰ সৈতে খেলি বা কাম কৰি ভাল পায় আৰু শিকে। সেইবাবে শিশুৰ শিকন স্তৰ অনুযায়ী TLMবোৰ মূৰ্ত হ'ব লাগে।
- TLMবোৰ আমি বিভিন্ন ধৰণে ভাগ কৰিব পাৰো। যেনে — কেঁচা সামগ্ৰী, প্ৰস্তুত কৰা সামগ্ৰী, শ্ৰাব্য বা দৃশ্য সামগ্ৰী, দৃশ্য-শ্ৰাব্য সামগ্ৰী আদি।
- সামগ্ৰীবোৰ অৰ্হতা ভিত্তিক, প্ৰাসংগিক আৰু শিশুৰ বাস্তৱ জীৱনৰ লগত সংগতি থকা হ'ব লাগে।
- সামগ্ৰী সংগ্ৰহ, প্ৰস্তুত, ব্যৱহাৰ বা মজুত কৰি ৰাখোতে যত্নপৰ হ'ব লাগে। শ্ৰেণীকোঠাত TLM কৰ্ণাৰ ব্যৱস্থা কৰি শিক্ষক আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উভয়ৰে উপকাৰ যাতে হয় তাৰ ব্যৱস্থাপনা কৰিব লাগে।
- শিক্ষণ আৰু শিকনৰ বাবে পাঠ্যপুথি এক উৎকৃষ্ট সমল।
- পাঠ্যপুথিৰ উপৰি অন্য ক্ৰিয়া-কলাপৰ জৰিয়তেও ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ শিকন হয় আৰু এই শিকন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ নিজস্ব অভিজ্ঞতাৰ জৰিয়তে হয়।

টোকা

6.7 শিকনৰ অগ্ৰগতি নিৰূপণৰ বাবে আৰ্হি উত্তৰ :

মূল্যায়ন 1 : C :

মূল্যায়ন 2 : গণিত বিষয়ত : -

দুটা অংক থকা সংখ্যা গঠন, দুটা অংক থকা সংখ্যাৰ স্থানীয় মান নিৰূপণ, আগৰ আৰু পিছৰ সংখ্যা আদি।

মাতৃভাষা বিষয়ত :

শব্দ গঠন, শব্দ মেল, যুক্তাক্ষৰ গঠন আৰু চিনাক্তকৰণ আদি।

মূল্যায়ন 3 : ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বুজিবলৈ কম সময় দিয়া হৈছে। তেওঁলোকক মাত্ৰ কপি কৰিবলৈ কোৱা হৈছিল।

মূল্যায়ন 4 : (i) আৰ্থিকভাৱে বৰবেছি স্বচ্ছ নহ'বও পাৰে।

(ii) সামগ্ৰী প্ৰস্তুত কৰোতে দিয়া প্ৰদৰ্শনীমূলক পাঠ প্ৰদানে শিক্ষাৰ্থীৰ কৌশল বৃদ্ধি কৰে।

(iii) একাধিক জ্ঞানেন্দ্ৰিয় অংগ (সংবেদী অংগ) ব্যৱহাৰ কৰিলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ প্ৰতিফলক চিন্তাৰ বিকাশ হয়।

মূল্যায়ন 5 :

নন প্ৰজেক্টেড — ব্লেক ব'ৰ্ড

প্ৰজেক্টেড — ফিল্ম ষ্ট্ৰীপ

শ্ৰাব্য — ৰেডিঅ'

দৃশ্য — টেলিভিচন

সংগৃহীত — শিল আৰু মাছ

মূল্যায়ন 6 :

(i) শিক্ষকৰ বাবে পাঠ্যপুথি এবিধ প্ৰয়োজনীয় শিক্ষণ সঁজুলি।

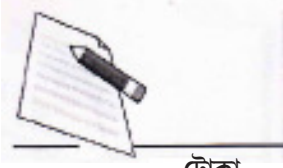
(ii) বিষয়বস্তুৰ যুক্তিপূৰ্ণ ত্ৰম সজোৱাত পাঠ্যপুথিয়ে শিক্ষকক সহায় কৰে।

(iii) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মূল্যায়ন কৰাৰ বাবে পাঠ্যপুথিয়ে শিক্ষকক সহায় কৰে।

(iv) পাঠ্যপুথিয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বিভিন্ন পাঠৰ জৰিয়তে বিভিন্ন ধৰণে চিন্তা কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰে।

6.8. উপদেশমূলক আৰু সহায়ক পুথিৰ তালিকা :

Baporikar Neeta (2011), Teaching Learning Process : Fundamentals, VDM

টোকা

Verlag Dr. Mueller e, K, Berlin

NCF 2005, National Council of Educational Research and Training (NECERT), New Delhi.

Woolfolk Anita (2009), Educational Psychology (11th Edition), Pearson/ Allyn and Bacon Publishers, London

<http://www.ed.gov.nl.ca/edu/k12/curriculum/guides/health/elementary/process.PDF> <http://iteslj.org/Articles/Kitao-Materials.html>

http://www.eiabd.com/materials/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=3&lang=en

6.9. উপদেশমূলক অনুশীলনী

1. শিক্ষণ আৰু শিকন সামগ্ৰীৰ মাজত পাৰ্থক্য নিৰ্ণয় কৰক।
2. TLM সমূহক কেনে ধৰণে শ্ৰেণী বিভাজন কৰিব পাৰি উদাহৰণ দি লিখক।
3. শিকন কাৰ্যত ব্যৱহাৰ হোৱা সামগ্ৰীৰ বৈশিষ্ট্য কি হ'ব পাৰে বৰ্ণনা কৰক।
4. আপোনাৰ শ্ৰেণীকোঠাত TLM কৰ্ণাৰ কেনেদৰে সজ্জিত কৰিব?
5. অকল পাঠ্যপুথিয়েই শিকন সামগ্ৰী নে? পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰেও ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কেনেদৰে শিকন কাৰ্য হয় উদাহৰণৰ সৈতে লিখক।